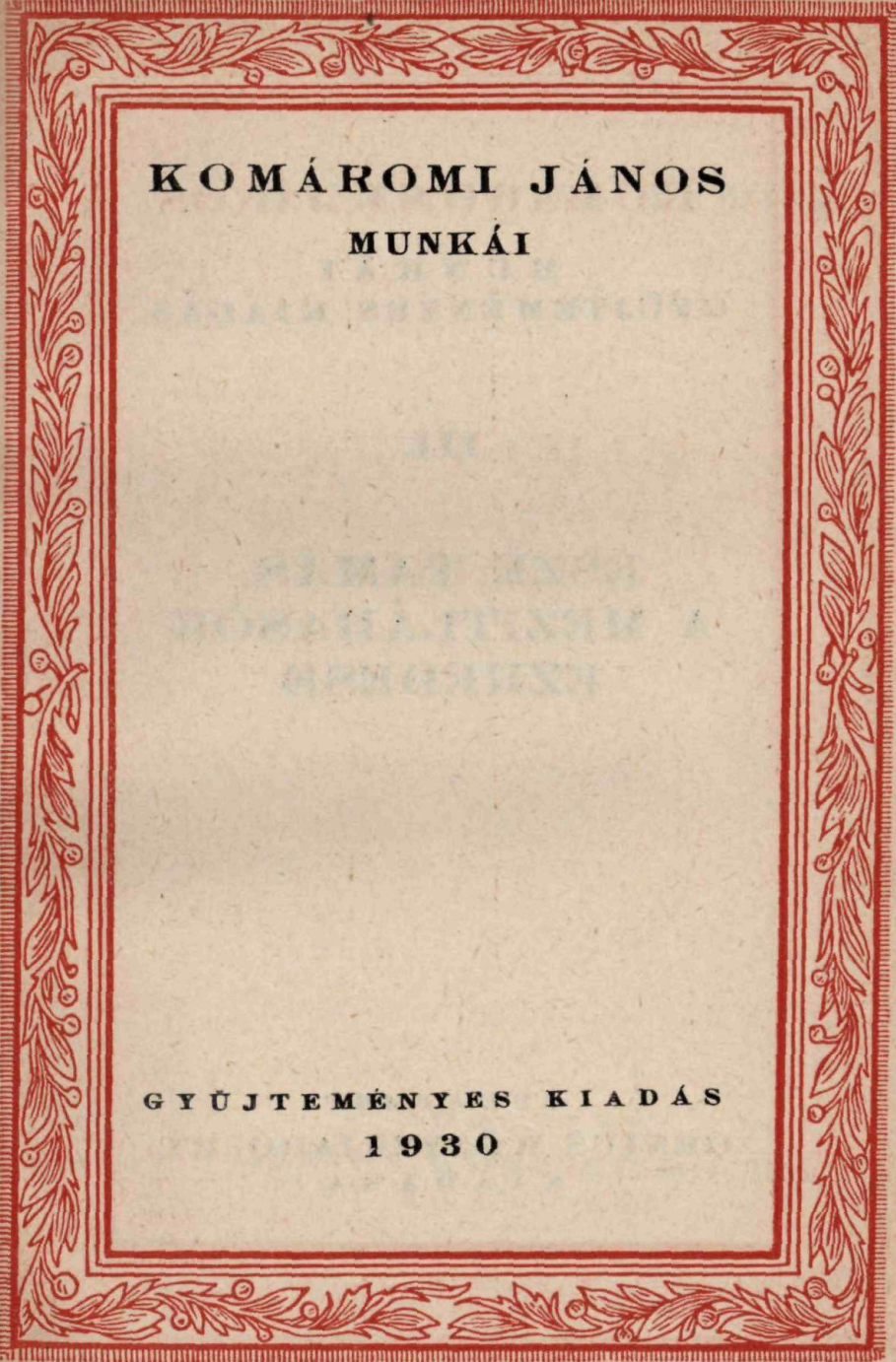

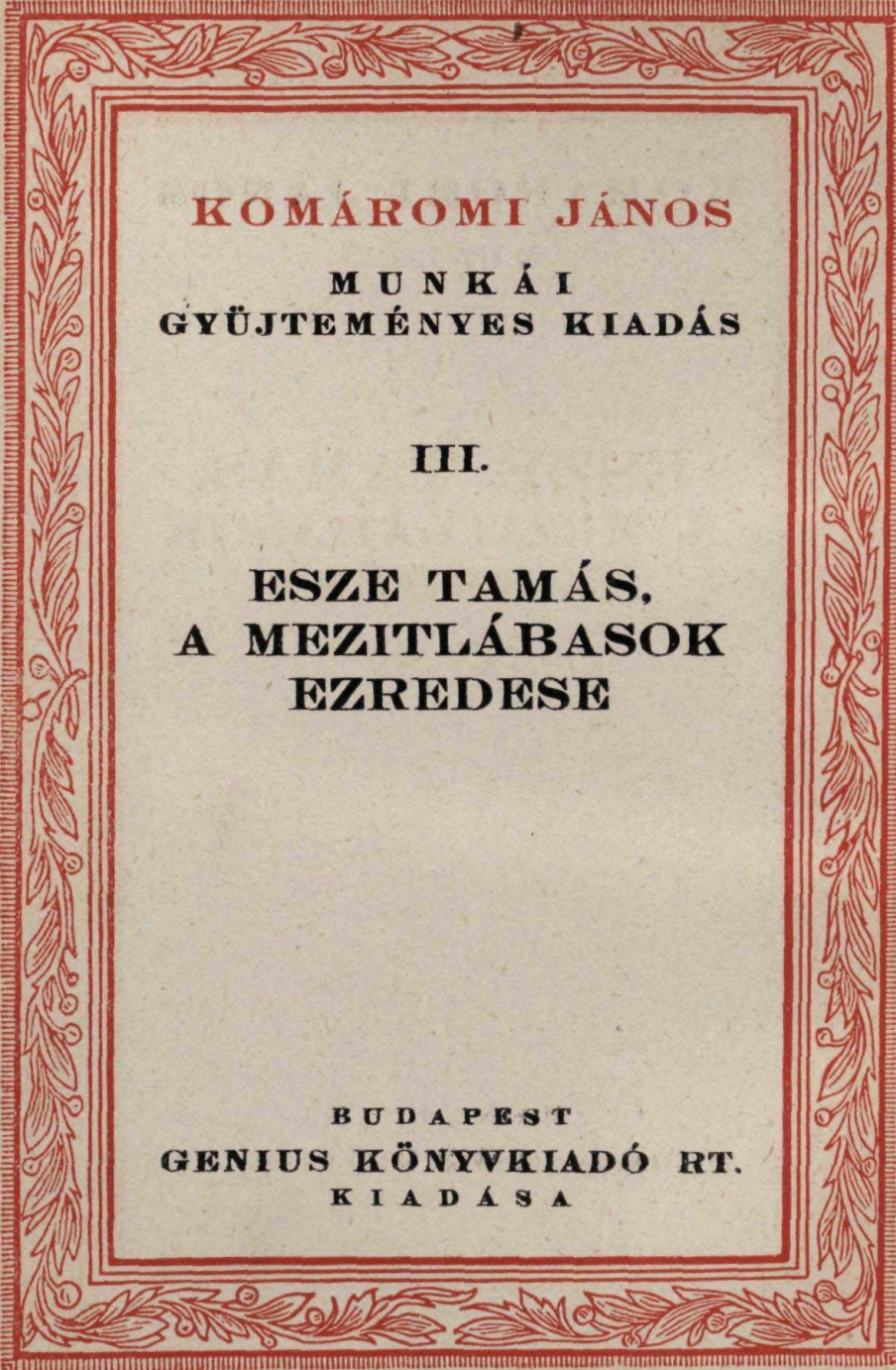
256983

JK

KOMÁROMI JÁNOS
MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES KIADÁS
1930

KOMÁROMI JÁNOS
MUNKÁI
GYŰJTEMÉNYES KIADÁS

III.

ESZE TAMÁS,
A MEZITLÁBASOK
EZREDESE

BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA

KOMÁROMI JÁNOS

**ESZE TAMÁS,
A MEZITLÁBASOK
EZREDESE**

**BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADO RT.
KIADÁSA**

Copyright by Genius, Budapest.

256983

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N. Növedéknapló
1953 év 10467. SZ

Kunossy rt. Budapest.

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADASHOZ.

A nagyerejü és kegyetlen Esze Tamás alakja velem járt mindég. Ugyszólván azóta, ameddig csak vissza tudok menni az emlékeimben.

Legelső ilyen emlékem az egyik anyai dédapám volt.

Hat-nyolc éveske ha lehettem akkor: dédapám tul járt a kilencvenen. Termetre öles, fehér haja csaknem a vállát érte. Téli napokon, mialatt odakint beszakid szél zugott az Ondava lapályán, az öreg a kemencepadkánál melengette a hátát, nyárban meg, amikor mély csöndben hallgatott az erdő, a nyárfák alatt üldögélt egy lócán s ő maga is hallgatott. Csaknem mindig hallgatott.

Kevésszavu, vallásos ember volt ez a dédapám. De csak hétköznapiokon. Mert vasárnapi délutánok alkalmával két-három meszely italt volt szokása áthozatni a kocsmából és ha iszogatni kezdett csöndeskén, mérhetetlen düh fogta el s ugy csapkodta a térdeit, hogy az egész ház keresztet hajigált magára. Ilyenkor volt elemében a dédapám. És ha egyszer kitért vén dühe, alig birt magával. Ilyen veszett pillanataiban mindig Esze Tamást, a kegyetlen és nagyerejü öreget emlegette, a szegény emberek egyetlen oltalmazóját, akinek olyan erő volt a karjaiban, hogy szálfákat

tépdesett ki a lazonyi erdőkben. Persze félkézzel. A bajusza meg olyan volt, hogyha jókedve akadt, hát a két fülére csavarhatta volna. Am ritkán volt jókedve Esze Tamásnak, mert Esze Tamás többnyire dühös volt, minélfogva szakadatlanul káromkodott.

Igy hallottam ezt husz-huszonöt esztendővel ez előtt a dédapámtól. Neki pedig tudnia kellett, mert ő szintén a dédapjától hallotta ezt ugyanigy, aki viszont alighanem saját szemeivel láthatta még az Esze Tamás legényeinek menekülő foszlányait.

Esze Tamásról dédapám volt az első élő hagyomány. De ilyen emlékek és hagyományok vettek körül egész gyermekkoromban.

Minálunk: a Tiszaháton, a Nagyerdő zeg-zugosain, a Latorca partjain, az ungi berkek udvarházaiban, a magyar, tót és rusnyák tájak nyomorult zsellérviskóiban, ezen a szerencsétlen és halhatatlan Felföldön ma is élnek és bujtogatnak a kurucok. Nem a párducbőrös, lódingos, zöldcsizmás vezérek persze, hanem a méregtől-fuvó, véznanyaku, széltől és kutyáktól hajtott reménytelen talpasok. Porrá-vált testeik ismeretlenül fekszenek a bokrok és az erdők alatt, de a lelkeik visszajárnak. E szanaszét züllött kurucok emlékeivel vannak tele öreg kuriák, őszi esték a fonóban, urasági majorok és szegény zsellérek kalyibái.

Apró legényke voltam még, amikor késő éjfeleken tul fülelgettem ki az ágyból az öregek meséire. A nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást és keserű katonáit ezek az öregek azóta nagyrészt összevették egyéb, ugyancsak nagyhirű erdei zsványokkal: körülbelül egyre-megy. Mind a kettőt a német szorongatta s kurucok és egyéb zsványok egyenlő jószívvel hajol-

tak le mindenkor a szegénységhez. Német elnyomás, önkény, adók, zaklatások ellen ez az istenadta nép mindig a lödörgő kurucokban s a panduroktól hajszott betyárokban érezte egyedüli pártfogóit.

Odafent élnek még a kurucok. Nem eszményitve, nem hamisitva: meztelen valóságukban. Mert rég elhanyagolt életüket is többnyire félig meztelenül nyomorogták át ezek az örök és egyetlen magyarok. A Vihorlát-Gutin alatt vén kanászoktól én láttam még a kanásztáncot. Csak töredéke volt már az egykorinak. De ahogy járták! Kifordított gubában, zsiros hajjal, rengő füttyökösökkel és dobogó bocskorban: a puszta emlékétől összeremeg a szívem. Olyan vad és olyan lázadó volt. Egy tavaszi éjszakán, mikor messzi keletről, valahol Ung földjén kigyult egy falu s vörös csik tünt föl a láthatáron, hallottam még, amint egy ráskai magyar kiállt a házeresze végére és mialatt előrehajolva figyelgetett bele a tüzeztől megriasztott sötétségbe, halkán imádkozni kezdett:

— Gyönnék már a kurucok...

Am széles vállaival, bús szemöldökeivel, lobogó szemeivel, varjuszárny-bajuszával, harsogó keselyü-orrával, hihetetlen erejével s rettentő csizmáival már gyermekkoromban messzire kiemelkedett valamennyi kuruc fölé a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás riasztó alakja.

Körülbelül így irtam meg ma is. Esze Tamás ezredes szakadatlanul bujtogat mindenki ellen, aki a magyarságnak vesztére jött közénk, olyan engesztelhetetlenül, hogy megretten tőle a mai ember. Ő az örökmagyar. S vad indulataitól hajszolva végül magyarokkal kerül szembe. Azokat is ra-

kásra gyilkolja, még hihetlenebb gyűlölködéssel.
Ő az örök-lázadó.

Idén van kétszáz és huszonöt esztendeje az Esze
Tamás szörnyű csatáinak.

Budapest, 1922 május 29-én.

Komáromi János

ELSŐ ÉNEK

ESZE TAMÁS JELT AD.

*Ezerhétszáz alatt harmadik esztendő:
Vitézek csillaga, hadakozó idő...*

— Or-go-vá-nyi-i-i!

Panaszosan, szokatlanul panaszosan nyult el a kiáltás az ingoványok fölött s rémült hallgatás következett rá az éjszakában. Egész közelről, a nádas szélén, két lovas közeledett óvatosan s lovaik térden felül csobogtak a vízben. Az első lovas hirtelen visszafogta a kantárt, megállt, előrehajlott lovának nyaka fölött és míg a ló nyugtalankodni próbált, ő maga hosszan figyelt előre, a hegyek felé, melyek lába alól a pataki országut fehérlett idáig. És akkor, époly elnyujtva és panaszosan, valahonnét Karcsa felől vagy Czigánd felől, csak mint valami elszüremelő sóhajtás, mégegyszer átremegett a nádas fölött:

— Or-go-vá-nyi-i-i!

Az első lovas hátrafordult:

— Magát hívogatja valaki, Andris bácsi.

— A sógorom lesz, a nagyerdei kanászoktul, kivel az este tanálkoztam a lukai dombon — mondta csöndeskén Orgoványi András. — Nálam maradt a pipája, azért nyugtalankodik, Miklós urfi.

Erre aztán époly szótlanul és óvatosan megindultak a titokzatos utvesztők között. Az ezerhétszázkilencvenhetedik esztendő junius harmincadikának éjszakája volt ez az éjszaka. Az itt-ott megszakadt felhők mögött dél felé uszott a telihold, sebesen, nagyon sebesen és ha itt-ott kidugta az arcát, széles, bánatos mosolygásra ferdült el a szája. Dél felé uszott a telihold, a felhők észak felé mentek, a magasban szél

járhatott tehát, idelent azonban teljes volt a csend. Kevés idő múlva megint felütötte fejét az első ló s felhorkant. Lovasa előrefeszült s néhány pillanatig gyanakodva szimatolt előre. Később hátrafordult és annyit szólt susogva:

— Halott fekszik az ut szélén, Andris bácsi.

Azon a részen, ahová most értek föl, szárazba fordult a gázló s e tenyéryni földdarabka szélén, láb-bal a sás közé temetkezve, véres katona terült el hanyatt. Orgoványi András lecsuszott a lóról s a halott vitéz fölé hajolt. A hold is előbujt, ránézett a katonára s a katona félig-lehunyt szemmel, félig-nyitott szájjal meredt vissza a holdfénybe.

— A mienkből való? — kérdezte az urfi.

— A fenét! Német az ebadta — s arculköpte a halott katonát. — Legalább jól fülöncsapták a rihest — s visszaerölködött a lovára. — Megdőglött, nem kár érte.

S szóttlanul huzódtak tovább a sástengerek, nádi-buzogányok, kákaerdők, tocsogók között, kerülve az uszólápokat és zöldszigeteket, ahová ha egyet találna lépni az ember, ló és lovas fölött összezsapna a víz s ló és lovas egy jajkiáltás nélkül veszne el a hiná-rospan. Szóttlanul mentek. Elöl a fiatal lovas, sötét leffentyüs sapkában, sötét ujjasban, vékonyhasu fekete lovon. Olyan volt, mint egy hazafelé igyekvő bánkódó kísértet. S csupasz kardját ahogy keresztülfektette a nyereg előtt, még az a kard is feketének látszott. Csak a lovak csobogtak. Odafönt szünetlen bujócskát játszott a hold, idelent olyan szokatlan színben tünt fel körülkörül minden, hogy akaratlanul is megborzongott az ember s keresztet vetett magára. Már közel voltak a Sátorhegyek s lilaszínü tetejük éles vonalban feküdt az ég oldalán. Délről és messziről szakadatlan fény-pontok ugráltak és rakták lidéretáncukat az utvesztők hátán. S Orgoványi András csak lehajtotta a fejét és felsóhajtott:

— Istenem, de szép is a világ, csak az emberek rosszak benne! Most éjszaka van és mindenki alszik, de mire a második éjszaka gyönne, hányan fognak

holtan feküdni az utak szélén, az erdők alatt és nem lesz senki, aki megsirassa őket. Istenem, vedd a tenyeredbe bűnös lelkeinket, de a németet köpjed szembe te is... Haj-haj!

De ahogy ideért, hirtelen megriadt, mert dörgő kiáltás hallatszott a lovaik orra előtt, a füzes alól:

— Mi a jelszó?

Az urfi fojtott hangon felelt vissza:

— Esze Tamás...

— Kik vagytok és hová mentek?

— Thuróczy Miklós a szolgájával...

De nem fejezhette be Thuróczy Miklós urfi, mert két gubás alak ugrott ki a füzesből, lekapták a báránysapkát s térdreestek a lova előtt:

— Az Isten védelmezze, urfi, amikor egyet lép!

— Köszönöm — biccentett Thuróczy Miklós. —

Nyuzó Mihályhoz tartoztok, ugy-e?

— Igenis, urfi, mink vagyunk a bemurcolt-pofások, a Nyuzó hadnagy ur angyalai.

— Hát csak legyetek vigyázással. Holnapra talán ránkgondol az Isten...

S észak felé fordultak a füzestől. A felhők összegyűltek ezalatt s elborították a holdat. Alig látszott valami. Már elhagyták a Bodrogrköz hináros tóvilágát, már átmentek a szomatori országuton. Sehol egy fénypont, sehol egy kiáltás az éjszakában. Erdők és dombok közeledtek feléjük a homályban s a sötétség egyre dagadt. S Thuróczy Miklós leengedte a fejét, mert először Esze Tamásra, azután az édesanyjára gondolt. Jaj, mi lesz holnap az ő édesanyjával? Most éjjél lehet s holnap éjjélre már holtak, teméntelen holtak fognak uszni hanyatt, le a Ronyván meg a Bodrog fekete vizében...

A toronyi erdő táján lehettek, amikor fölfigyelt Orgoványi András:

— Miklós urfi, danolnak valahol...

Thuróczy is megállt s hallgatódzni kezdett. És az éjszakában most, valahonnét a Feketehegy felől, darabos, nyers hangok vánszorogtak a füléig. Mintha egy nyolevanéves öreg, aki látta még a legelső Rákóczi

hadizászlait Kassa alatt, aki együtt menekült a reménytelenségnek Szuhay Mátyással s elsiratván Thököli szerencsétlenségét, Petneházy alatt már az Esze Tamás bitangjainak sorában rohant Buda falai ellen — mintha egy ilyen nyolevanéves ember panaszkodott volna valahol az erdőknek. Reszketve, töredezve hallatszott idáig valahonnét, de mindig csak ez a két sor:

*Egy szegénylegény az Esze Tamás,
Magát megvonó Bohonó András...*

A magyar nép sir a rengetegben — gondolta Thuróczy és csak fölsóhajtott magában. Esze Tamás itt volt még, de ki lehetett az a Bonohó András? Talán valamelyik keserűszájú alhadnagy a Petróczy vagy az Ubrisi menekülő legényei közül, miközben Moldova csillagai felé vették gazdátlan utjukat. S hány esztendeje annak? Talán tiz, talán tizenöt is. Annyi fénye sincs már azóta Thököli szerencséjének, mint egy búspislogásu lámpásnak s Bonohó András csontjai talán ott fehérlenek azóta a Verhovina oldalában, vagy a havasalföldi égerfák alatt... De a vonatott, nehéz és szomoru nótának folytatása is lett. Lázadó és hetyke folytatás és itt már három-négy idegen hang is beleszólt a vén bujdosó reszkető énekébe. Nagyon furcsa és nagyon szomoru volt. Thuróczy visszafojtva figyelt s könnyek jöttek a szeméből:

*Uruk mellett voltak ketten
Mintegy lelki-más,
Jánki Péter,
Zöld Demeter
Voltak, mint darázs...*

Ki az a Jánki Péter s ki lehet Zöld Demeter? Senki. Egyvalaki a reménytelen magyar népből, talán egy kóbor talpas, egy éheshasu szegénylegény: maga a magyar nép. Aki föld alá menekül, ha harangszót hall a negyedik határból s esze nélkül rohan az er-

döknek, ha közeledő németeket lát a délibáb tükrében... Ej, hagyjuk ezt későbbre! Thuróczy Miklós először odahallgatott a keserű énekre, aztán leesett a lovára s még-aztán sirni kezdett s könnyei végigfolytak a lova fején. Orgoványi András szepegeve húzódott össze az urfi mögött s már-már azon volt, hogy maga is el talál keseredni, mert sejtette az urfi szivebánatát, de akkor fölhajolt az urfi:

— Gyerünk, Andriskám, mert ittkaphat a virradat!

S mély gondok közt kocogtak a sötét uton. Mert ekkor már sűrű lett az éjszaka, mint a dehec s a fák mögül itt-ott csak sejteni lehetett, hogy jobb-kézről lehet valahol a legényei Sutadomb s az alatt a Kutas György tanyája. Ott, a tanya szélén, kell strázsálni reájuk Nagylábu Dávid szökött pataki pékmes-ternek, az istentelen latornak. Csend volt, kísértet-riasztó csend, minden tölgyfa maga egy neszelgő kísértet s Orgoványi András éppen mondani akarta, hogy: urfi, ugy vélem, balról van a legényei domb, mikor egy ilyen tölgykisértet mögül egy másik rengőtorku kísértet ordított rá a lovasokra:

— Kik vagytok?

Az urfi visszafogta lovát, a kardját meg leeresztette. Tudta, hogy ma éjjel minden bokor és minden fatörzs mögül egy-egy dühös kuruc leskelődik az utolsó virradatra, tehát nyugodtan annyit mondott:

— Thuróczy Miklós vagyok. És ott, nemde, az én Majos Ferenc bátyám, aki két nap óta türelmetlenül várja jöttünket?

— Ugy van, kedves-egy öcsém — s a fák mögül kilépett egy sebhelyektől megszántott arcu Góliát. — Ugy van, kedves-egy öcsém, csakugyan én lestelek itt, az a hamis, istentelen, ördögi praktikájú, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang Majos Ferenc, rebellis latroknak szegény rezesorru gyalogsági kapitánya, aki huszonzét esztendő óta vártam a holnapi virradatot. Vivát Esze Tamás! — s hangja átdörgött az erdön. És a rengetegből száz meg száz reménytelen lappangó ordított és zengett vissza bokrok mögül, fák alól, sziklák mögül: — Vivát Esze Tamás!

Thuróczy lehajolt s kezét nyujtott a rezesorru kapitánynak:

— De honnét akasztotta magára Majos bátyám azt a nyolcrendbeli cifra titulust?

— Aztat, öcsém? — s kezefejét végighuzta a bajuszán. — Aztat, öcsém, éppen ma husz esztendeje Kobb Farkas kassai generális ur akasztotta rám, mikor a szalánci meg a kozmai hegyek között keresett, mint a kutyát s pátenseket küldözött ellenem, hogy döglene meg, ha még meg nem döglött! De igyunk, kedves-egy öcsém!

Kulacsot huzott ki a kurta ködmöne belsejéből s egyet huzott belőle. Aztán Thuróczynak nyujtotta át a bujdosók harcieszközét s leeresztvén hangját, közömbösen érdeklődött:

— Mit izent Tamás?

— Hogy holnap délben... — mondta halkan Thuróczy. — Az a parancsom, hogy holnap délben...

— Helyes, nagyon helyes — bólogatott rezesorru Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonzét esztendő óta bujdosott szegény gyalogsági kapitánya. — De most siessünk, mert Tokajiék este óta lesnek ránk a Kutas György tanyáján.

S rezesorru Majos Ferenc maga is lóra ült s most már vágatást fordultak ki az országútra. Balról megkerülték a Sutadombot s a kemény uton csattogva repültek Terebes felé. Félóra mulva megálltak:

— Itt vagyunk, kedves-egy öcsém. Én most visszamegyek s mire mégegyszer feljönne a csillag, Majos Ferenc a pataki Gomboskertben fog megbujni s vele lesznek az összes latrok. Most kortyintok még egyet a Tamás egészségire, te pedig siess, mert mindjárt virradni fog. Éppen itt jön Tokaji Ferkó druszám.

Szájához emelte a kulacsot, aztán megfordult s elszárguldott. A Kutas György tanyájának egy üres és elhagyott magtárcsüreből gyenge fény vágódott ki a sötétségbe s e fény közepén, a magtár félig-nyitott kapujában ott állt Tokaji Ferenc.

De nem egyedül állt ott.

Thuróczy hátraszólt az öregnek:

— Andris bácsi, a két lóval sétáljon föl a faluba. Készítse ki a kardokat, tegye ki a vasingemet s nyergelje föl a másik lovamat. De lábujjhegyen nyisson be az udvarba, hogy meg ne riadjon az édesanyám.

S beugrott a magtárba. Süvegét odavágta az egyetlen asztalra, lengő haját hátrakapta a tenyerével s egy nagyot fujt:

— Jó éjszakát, legények!

— Jó éjszakát, Thuróczy! — feleltek azok karban.

Lámpás füstölt az asztal fejen, kormos világa árnyékokat mozgatott a falon s külön árnyék volt minden szegénylegény. S a panaszkodó mécsvilágnál csak most vehették szemügyre a fiatal Thuróczyt. Sáros volt a csizmája, sár feküdt az ujjasa hátán, de még a kis bajusza és a szemöldöke is sáros volt. Hanem a szeme az nevetett:

— Két napig ültem lovon, legények. No, csakhogy itt vagyok. Utolsó parancsát hozom az édes nagyapátoknak, Beregből...

Visszafojtott karban feleltek rá:

— Vivát Esze Tamás!

— Bizony, vivát, legények! — és leült egy kiütött hordóra. — Mert holnap, azaz még ma meg fogtok indulni...

— Meg fogunk indulni! — igazította ki szinte nyersen egy kerek szemű, ziláltüstökű s külsőre betegesnek látszó fiatalember. Olyan fiatal volt még, hogy holmi diáklegénykének tetszett csak. Sápadt bőre megfeszült a szélescsontu arcán s ahogy most összefont karral odaállt Thuróczy elé, indulat lobogott a szemében. Thuróczy ránézett, de nyugodtan folytatta:

— Ne szólj bele, Tokaji Ferkó pajtás, mert én parancsolok itten, amíg meg nem jön az öreg. S bizony mondom tenéked, hogy akinek most sincs kedvére valami, könnyen az ágra kerülhet föl. Elég nagy a velejtei erdő.

Tokaji nagyot nézett, leengedte a karját, hátrált néhány lépést s nem szólt semmit. Thuróczy körülpillantott:

— Itt van Szalontay?

A háttérből előlépett egy bozontos paraszt, a végardói biró.

— Gyuri bátyám, maga holnap, azaz a hétfői éjszakán a Cinegedomb felől Patak alá ereszkedik. Majos bátyánk és Nyuzó Mihály ugyanott lesznek. idejében. Urat és papot senki meg ne bántson!

Szalontay intett, hogy megértette s döngő lábbal eltűnt az éjszakában.

— Buga Jakab!

S előbotorkált Buga Jakab. Egyik lába bocskorban volt, másik lába mezitláb volt. Arcának színe, mint a kordován, félbajuszkája csára csüngött, a másik fele leégett valahol. Lába, mint a gólya lába, a nyakával meg előrehajolt, mintha a földön keresgélt volna valamit. Minden fegyvere egy kurtanyelű kisbalta volt. Megállt Thuróczy előtt s csak leengedte a koponyáját, mint egy beteg ló.

— No, Jakab testvér, eleget bujkáltál már a kukoricásban, hát most meg kell mutatni, milyen legény vagy! A bojnyikokkal ott légy ebédidőre a bányácskai erdő alatt. De jól megjegyezd te is, hogy urhoz, paphoz nem szabad nyulni, csak ha parókában, német süvegben, vagy plundrában találjátok. Mert édes hazánk szabadítására indulunk meg mostan. De a németet vághatjátok, mint a tököt. Ebéd előtt magam is ott leszek. A viszontlátásra, Jakab testvér! Tyukodi pajtás, itt vagy?

S jelentkezett Tyukodi pajtás, mialatt Buga Jakab kenyeres nesztelenül tűnt el a kapun. Zömök dugóember volt Tyukodi pajtás, de olyan lábbal, mint egy cölöp. Tüsző volt a hasán, csupasz dákos amögé dugva, a homlokán meg véres kötés, hogy alig látszott ki alóla a félszeme.

— Hát veled mi történt?

— Instálom, urfi — szerénykedett Tyukodi pajtás —, tegnap egynéhány lomposokkal tanálkoztunk a záhonyi révnél, de mink négyen valánk csupán, ők pedig tizenhaton...

— Hát neked Rakamaz körül lesz dolgod — mo-

solygott föl Thuróczy. — Hiszen érted, miről van szó!

— Értem, kapitány ur.

Aztán jöttek a többiek, névszerint Fábián István meg Vajda Gergely Garanyból, ugyszint a köhögős és keszeg Soltész Pál Legenyéről, valamint a ritkánjózan Pikor János ugyanonnét. Aztán Ruszka Mihály és Tuba István, kik a kanászokat terelték össze a Nagyerdőből, majd a nyakiglábu, savószemü, csüngőhaju, télben-is-mezitláb Zöld Demeter, ugyanaz, kit a nóta is kiemelt, hogy Jánki Péterrel együtt olyan serény, mint a darázs és aki furkósbottal vitte a hátán az abauji mezitlábásokat. Azalatt pedig ment az éjszaka és ők egymásután vesztek el a sötétben. A méces imbolyogva sirdogált s már csak Jesztreb András volt hátra, aki esztendőök óta a Dargóban bujkáló tótokat biztatgatta, hogy csak a tavaszig, csak a karácsonyig, de most igazán csak Péter-Pál napjáig még és akkor mézes bobálykát fog früstökölni minden tót, uzsonnára meg annyi lekvárt pofázhatnak, hogy kétfele fog állni tőle a fülük s henteregni fognak a szalmában. Most végül csakugyan itt volt a Péter-Pál.

Jelentkezett hát a vízesszemü Jesztreb is. Bunkóra dülve állt meg Thuróczy előtt:

— Itt vagyok, urficska.

— No, Jesztreb apám, magának nagy dolga lesz. Holnap estére ki kell állni a tolcsvai országuttra s aki arrafelé talál futni Patak felől, azt meg kell fogni. Bizik az emberekben?

Jesztreb legyintett:

— Urficska, a tótockák annyit éheztek már, hogy Szent Pétert is végighuzigálnák az árokba, ha megkaphatnék a lábát. Sietek is, urficska, Isten simogassa meg a jószágos arcát!

Most aztán ketten maradtak. Thuróczy fölállt s körülnézett. Üres volt már a csür, csak a lámpás imbolygott s beteg fénye kísérteteket riasztgatott a falon. Tokaji Ferenc még mindig úgy állt ott, összecukott karral s valami furcsa és sajátságos tűzben lángolt a szeme.

— Mehetünk, Ferkó?

Tokaji Ferkó annyit szolt:

— Jó.

Thuróczy eloltotta a mécsest s kibotorkáltak az éjszakába. Azután megindultak ketten, a Sutadombnak, a temető felé. Itt-ott megint megszakadtak a felhők s aranyos-lilás szélük felé sietett a holdvilág, de már hajlatnak fordulva, a radványi hegyek fejének. Idelent valami sajtyszerű kékes-szinben derengett minden s olyan ijesztő volt a csend, hogy az ember halotta a szive zakatolását. Ők pedig mentek ketten, szótlanul, majdnem szomoruan. Már a Mária-kutjánál voltak, a temető alatt s furcsán jeldült árnyékot vetettek a fák. Tokaji hirtelen megállt s szembefordult Thuróczyval:

— Tehát kimélni kell az urakat... Mi?

— Ugy van, Ferkó pajtás — fordult szembe Thuróczy is. — Ez parancsa Esze Tamásnak...

— Parancsa! Parancsa! — s kardját indulattal vágta oda a földhöz.

— Hallgass már! — kiáltott rá Thuróczy. — Hallgass, te esztelen ember! Nem az urak ellen, hanem kinzóink ellen indulunk meg. Mert ha az urak is ellenünk fordulnak, akkor végünk van. Senkinek hitét mi nem bántjuk...

— Tehát a jezsuitákat se? Hejj! — s hörgött és a hajába markolt. — Hát nem hallottad még, te ember, hogy harminc esztendeje bujdosik miattuk a pataki kollégium!

Ujra megindultak s lépést mentek a temetőnek. A hold előbujt s világát szétterítette a kihalt tájék fölött. Megint Thuróczy beszélt, halkan, megdölgölv a szót, de látszott azért, hogy belül megdölgöremeg:

— Majd visszajön a kollégium. Most arra kell vigyázni, hogy Rákóczit is kézrekapjuk. Vigyázni, az Istenért, vigyázni! Kabay Márton tiszteletes ur készíti már a kiáltványt s az Isten ha besegít beneteket Tokajba, nyomban küld a nyargalókat Ónod felé meg Szendrő felé, hogy kitört a szabadság. De vigyázni, az Istenért, vigyázni! Mert ha hire szalad,

hogy csak a parasztok fogtak fegyvert az urakra, akkor lóra ülnek az urak, magyar fogja ölni a magyart és az iszonyatos lenne. Hallgass rám, Ferkó és türtőztess magad, mert a fejeddel felelsz minden papért...

— És minden grófért! Mi? — s guny égett a hangjában. — Beszélhetsz te nekem, Thuróczy, ur vagy te magad is...

De itt már kitört Thuróczy Miklós:

— Hallod-é, Tokaji Ferkó! Azt mondok én neked, nagyon vigyázz te magadra! Ha én állok a parasztok elé, nagyobb áldozat az, mintha Tokaji Ferenc vezeti őket. Dehát Tokaji ezt a szememre hányja nekem...

Már a dombon álltak, a temető fejfái között. A domb oldalában lapult meg a fatemplom s toronycsillaga tompán villogott az alvó házak fölött. Tokaji Ferkó megállt a sirok között, szokása szerint keresztbefonta karját s széles arcát a hold arcának fordította. Egész csöndes volt már:

— No, hiszen jól van, Thuróczy pajtás. Jól van és ne haragudj, ha igazságtalan lettem volna. De lásd, öt esztendő óta fogyaszt a düh és a tehetetlen kín. A mai éjszakán azonban felejtjük el mindent. Elbucsuztál már az édesanyádtól?

— Most indulok hozzá.

— Ugy. Hát csak bucsuzz el tőle. Nekem nincs bucsuznom senkitől, mert nekem senkim sincs már. Fölteszem azonban, hogy kemény maradsz az anyád előtt is. Ugy-e, rokonod az alispán?

— Miért kérdezed?

— Csak — és vállat vont. — Csak azért, mert még tegnapelőtt elhagyta Ujhelyt s Miskolc felé szökött el. Most üres a Szentiványi-ház. Ugy-e, rokonod az az Annus nevű kisasszony?

— Melyik?

— Az, aki tegnap érkezett meg Nógrádból. Horváth Annus, no! Ne félj, nincsen még nálatok. A Szentiványi-házba szorult s tegnap óta ijedten várja, hogyan juthatna ki az édesanyáéhoz.

Thuróczy elámult:

— Honnan tudod mindezt?

— Mit nem tud Tokaji! — nevetett fel Tokaji.
— Látom, megzavarodtál. Hallod-é, pajtás! Adok én egy jó tanácsot. Az anyádat indítsd el még virradatkor Ujhelynek, szálljon meg ott Szentiványiéknál, tened pedig azt mondom, kerüld még a tájékát is annak a háznak, amíg vissza nem megy onnét az a leány...

Thuróczy kezét adott neki:

— Köszönöm, pajtás. Siessünk, mert virradni fog.

— Igen, siessünk — és megemelte a kardját Tokaji Ferkó. — Azonban várj csak, még valamit. Ne hidd, hogy irigykedem rád. Csak szeretlek és féltetek. De mondhatom neked, hogyha el tudnál hagyni bennünket egyszer, ezzel a kardommal foglak megölni, Thuróczy pajtás. Itt, a temetőben esküszöm neked az Istenre, hogy meg foglak ölni. Ha pedig én hagynálak el valamikor, te fogsz megölni engemet, pajtás!

— Én foglak megölni, pajtás... — mondta hal-
kan Thuróczy és kezét adott Tokaji Ferkónak.

(Hej, ha a jövőbe látott volna ekkor Tokaji Ferkó, látta volna magát lakattal a kezén, láncokkal a lábán egy bécsi börtönben s aztán látta volna magát szemétben, piszokban, egy gödörbe hanyva, kinoktól hal-
dokolva!)

A temetődombon tehát, az öreg fejfák közt, ott maradt egymagában Thuróczy Miklós és most már ő fonta össze a két karját, ahogy elnézett a hold ezüstjében uszó, szomorubáju, lakatlan tájék fölött. Ott állt, az anyjára gondolt s lebocsátotta a fejét. Hát az alispán is kereket oldott már? Nem tetszett neki. S mit keres most Ujhelyben Horváth Annus? Ez ujság volt s igen megzavarta. De aztán az eszébe jutott Tamás bácsi, a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás és Thuróczy Miklós föl-vágta a fejét:

— Ej, gyerekség! Egyszer ugyanis meg kell halni!

Hátranézett: Tokajinak híre sem volt már. A to-
ronyi erdő fölött mintha virradni akart volna. Föl-

vágta a fejét s megindult a falunak. Csönd volt, ijesztő csönd s ahogy végigsurrant a holdfényben, úgy tetszett neki magának is, mintha a temetőből egy magános kísértet húzódnék el a falu felé. Hiszen temető volt a falu is. Sehol egy lélek, pusztá volt minden második ház s kutyaugatás nem verte fel az éjszakát, mert esztendők óta minden kutya éhenveszett vagy elmenekült e haldokló vidékről. Olyan világ volt ez, amelyről azt olvassuk a krónikákban, hogy a császári-biztosok nem találtak egyetlen vágómarhát az egész Felső-Magyarországon.

Ahogy a kertjük hátába ért, egy szökéssel átugrott a garádon s bent volt a fák alatt. Elhagyott, gondozatlan terület volt ez a kert, de kinek is gondozták volna?! Óvatosan megindult a régi ház felé, melyből tizenegy esztendeje nem szállt ki egy kurjantás, mióta Buda bástyái alatt halott szemmel hentergett le az édesapja. Mélabáju fényben fürdött a kert egy-egy tisztása, de fekete árnyékok hallgatództak a fák és a bokrok között. Már a ház mögött állt Thuróczy Miklós, már csak lábujjhegyen ment. Először az istálló felé vágott el: Orgoványi András késsen várta a két lóval.

— Mindjárt jövök, Andris bácsi — s a ház irányába tekintett, honnét, az utolsó két kis ablakból erőtlen világ erőlködött ki a holdfénybe. — Mi az, hát az édesanyám még most se alszik?

— Nem ám — kezdte Orgoványi András —, mivelhogy az urfit várja a nemzetes asszony. Már ki is sirdogálta magát nekem, szegény.

Thuróczy idegesen nézett a szolgára:

— A teremtésit magának, öreg! Hát nem megparancsoltam...

— Hagyjuk csak — legyintett az öreg. — Én annyit mondtam csupán, minekutána igen megfaggattak, hogy holnapra fülíg fogunk járni a vérbe. Egyebet nem szóltam.

De Thuróczy Miklós ezt alig hallotta már, mert indulatosan rohant a följárónak. Fölszaladt a három

kölépcsőn s berontott a szobájába. Lámpás égett az ágya fejénél.

Lehánnya magáról a sáros ruhát s öltözni kezdett. Térdigérő csizmát kapott a lábára, vasinget csatolt a mellére, vékony, gyász-szinü süveget tett a fejére. Fekete haja kiesett alóla s leért a válláig. Aztán kardot kötött a derekára, tenyéryni széles fringiát, aminővel a kassai meg löcsei hóhér nyakazta le nemrég a fölzendült lutheránusokat Eperjesen. Nem is fringia volt az, hóhérok bárdja volt az, melynek egy suhintására derékban repül két darabba az ellenséges lovas. Aztán körülnézett Thuróczy Miklós, keresett még valamit. Ám ugyanakkor halkán megnyilt az ajtó s Thuróczy Miklós anélkül, hogy hátranézett volna, odaszólt sebtiben:

— A csákányomat, Andriskám!

De mert senki se felelt, megfordult. Hát nem Orgoványi András nyitott be hozzá, hanem az édesanyja állt előtte. Ott állt előtte az édesanyja, sötét ruhában talpig. Megállt előtte fehérlő hajával s mig az urfi meglepődve fordult vissza, a nemzetes asszony összehette a kezét:

— Fiam, édes fiam!

Thuróczy Miklós hangtalanul állt az anyja előtt.

— Fiam, egyetlen fiam, az Istenre, mit akarsz?

— Anyám, — kezdte kapkodva a fiu —, csak ne faggass, ugyis tudsz mindent s ne próbálj visszatartani, ugyis késő már...

— Jaj, az az esztelen Tamás! — zokogott fel egyszerre a nemzetes asszony.

A fiu közbekiáltott:

— Anyám, egy szót se Tamás bácsiról! Emlékezz vissza, hogy az apám, amikor összeesett Buda alatt, haldokolva átölelte Tamás bácsit és azt mondta neki: örködj a fiamra! S Tamás bácsi vigyázott rám eddig s vigyázni fog reám ezután is...

A nemzetes asszony fölajgatott:

— De az urak ellen indul az esztelen, édes fiam!

— Anyám! — és itt már elsápadt. — Anyám, te

magyar asszony vagy s tudnod kellene, hogy másik édesanyánk, a szegény haza kiáltoz most nekünk és tárja felénk kétségbeesett karjait. Hát ha e másik anyánk ellen fordulnának egyszer az urak, mind meg fognak halni az urak! — s földhözvágta a kardját. — Anyám, reggelre indulj meg Ujhely felé, Szentiványi-éknál ott találod Annust is, azt a vakmerő és szerencsétlen leányt. Mert ottszorult két nap óta. Menj azonnal, csak ott vagy biztos helyen. Az utak, a kertek, az árkok, a mezők zendülőkkel vannak már tele e pillanatban, de te csak annyit mondj nekik, hogy Thuróczy Miklósnak vagy az édesanyja és azok a szegény emberek sirva esnek le a lábad elé...

Az anyja pedig csak állt előtte, könnyek folytak le az arcán s csak összetette másodszor is a kezét:

— Édes, szép fiam, hallgass meg! Csak most az egyszer hallgass meg!

— Semmit se hallgatok meg, anyám! E perctől fogva ne tekints többet fiadnak, mert tudd meg, hogy én állok az árva szegénység élén. E perctől fogva csak egy szomorú és szánandó ember vagyok, oda-parancsolva a menekülő magyarok élére — s lehajtotta a fejét, mialatt az édesanyja sirva esett le a heverőre s kendőjébe temette az arcát. — Mert ha egy lépést akarnék csak tenni visszafelé — folytatta sötéten —, most már nem tehetem, anyám. Megesküdtem az Esze Tamás kardjára és ha terád hallgatnék mostan, holnap estére itt teremnének az Esze Tamás farkasai és izekre szaggatnának széjjel. Köszönöm neked, hogy fölneveltél. De hidd el, jobb meghalni, mint így dög-lődni élve. S ha meghalok, legalább te sirass meg, anyám!

Az ablakon betekintett a sápadtfényű hajnal. Thuróczy elhallgatott egy szünetre, maga elé nézett s fiatal arca mély fájdalomra vonaglott el ezalatt az egy szempillantás alatt. Aztán megmozdult, zörgő léptekkel odament az édesanyjához, lehajolt föléje s megcsókolta a kezét. A nemzetes asszony ott feküdt előtte élettelenül, hidegen.

De erőt vett magán Thuróczy Miklós s kemény

maradt a szive. S époly keményen kiment az udvarra. Odakint beteg lett már a holdnak arca s a toronyi erdő fölött csakugyan jelentkezett hétfőre a virradat. Az utolsó hétfői napra. Aztán lóra vetette magát Thuróczy Miklós, elindult s Orgoványi András szóltanul követte az uton. Nekivágtak a radványi hegyeknek s belevették magukat a Ronyva mocsaraiba. Csönd volt, ijesztő csönd a világ. Kakas nem szólt a tájékon, csak a csillagok tünedeztek egymásután. Ment-ment Thuróczy Miklós a radványi hegyek felé, Orgoványi András mögötte kocogott s tul voltak már a regmeci réteken, mikor hátraszólt az urfi:

— Forduljon vissza mégegyszer, Andris bácsi s kísérje be Ujhelyig az édesanyámat. Aztán keressen utánam, ugy dél körül, valahol a Hartay-malomnál.

— Igenis, urfi.

S ment-ment tovább Thuróczy Miklós, de most már egymagában. Élő lelket nem látott az uton. Üresek voltak a mezők és üres volt minden falu. Már jött a reggel, piros özön terült el a Sátorhegyek csucsán, már Mikóháza körül járt Thuróczy Miklós, amikor igen távoli és igen halvány harangszó ütötte meg a fülét. Megállt, maga elé suttogott:

— A fehérbarátok harangoznak Ujhelyben.

Megállt egy pillanatra, levette a süvegét és fől-sóhajtott:

— Uram, fordítsd felénk fényességes orcádat s vedd magadhoz szegény lelkeiket, akik meg fognak halni e napon!

MASODIK ÉNEK

»HÁT AZ ANYAD ÉL-E MÉG?«

A csörgői országuton magános lovas igyekezett Terebes irányának. Nyakiglába volt a legénynek, kurta lába a lovacskának s valahányszor a legény nógatni kezdte volna lábával a patkányt, csak annyit ért el, hogy a lovacska hasa alatt összebokázott a két lábával. Ilyenkor furkóshoz nyult a legény s huzott egyet a lovacska farára:

— Gyerünk, testvér, gyerünk!

A lovacska nekigyürközött, kocogni próbált, de néhány lélegzet után elfult s lépésre fogta megint. A lovas hátra-hátratekintgetett ijedten s megint a furkóshoz nyult.

Ennek a lovasnak Pikó Demeter volt a neve. Lovasra és lóra vastag pokrócot huzott sár és por s hol nekirugaszkodtak ismét az országutnak, hol lecsuklott a feje lónak és lovasnak s néha úgy látszott hogy álom és kimerültség ott ragasztja őket az ut közepén. Pikó Demeter ezalatt egyre többször kapdosott oda a süvegéhez s tenyerét végighuzkodta a haján. És valahányszor a tenyerét végighuzkodta így, véres lett utána a tenyere, mert a haja is véres volt. Egy nap meg két éjszaka óta szivárgált már a vére Pikó Demeternek, lefolyt a nyakán meg a balfülénél s öszszefutott és megaludt a balszemöldökének csimbókján. A balszeme is, a balarca is maszatos volt három vármegye porától meg a saját vérétől. Tegnap óta csak a jobbszemével tudott már körülnézni ebben a keserves világban Pikó Demeter, mert a másik szeme bedagadt. Megint csak hátratekintett, nem kergeti-é valaki, aztán odakapott a furkóshoz és megint huzott egyet a lovacska hátuljára:

— Gyerünk, testvér, gyerünk!

S ugyanakkor, de a csörgői ut másik végén s olyan messze még, hogy látni se lehetett, egy szekér igyekezett szemközt. Orgoványi András ült az ülésben s szaporán ösztökélte a két lovat. A magáét lógósnak kötötte oda harmadikul, a nyeret viszont idejében eldugta az ülés alá. A nemzetes asszony a szekérben szótlanzkodott ezalatt s mióta elhagyták a falut, mozdulatlanul maradt egyhelyben, nézett maga elé megkövülten, vagy elkönnyezte magát csöndeskén. Andris bácsi mindezt persze nem látta, mert a félvilágért nem mert volna hátrafordulni és odanézni a nemzetes asszony szeme közé, de — tudja Isten! — mindent megérezett valahogy a hátával. És bár azonkívül, hogy legutóbb ő kísérte el Tarpáig meg visszafelé Miklós urfit, semmi köze nem volt a dolgokhoz, mégis szemrehányást tett magának, hogy akaratlanul is belejátszott ebbe az ügybe, miáltal hozzájárult a nemzetes asszony megkeserítéséhez. Hogy elhessegesse barátságatlan gondolatait, biztatgatni kezdte a három lovat:

— Gyerünk, fiuk, gyerünk!

Hétfő délelőtt volt. Két embermagasságra járhatott már a nap a szőlőskei dombok fölött, s mikor az uthajlatnál odaértek volna a határcsárdához, a Sátorhegyek töve alól egyszerre kibukkant Ujhely városa is. És itt történt először, hogy a nemzetes asszony mégis csak megtörte szomorú hallgatását:

— András, hívja csak elő a zsidót!

Orgoványi András lefogta a gyeplőt s bekiáltott a csárda ajtajába:

— Jankel!

Tul, az országut másik részén, elhagyott magtár-csűr romfalai hallgatództak s e romfalakról élesen csattant vissza a kiáltás:...*el!*

A derült napsütésben valami nyomasztó érzés volt a visszakiabáló magtárfal meg a néma csárda. Orgoványi bekiáltott mégegyszer:

— Jan-ke-e-el!

És hogy megint csak a magtár feleselt vissza, leugrott, benézett a kocsmá tárt ajtaján s eltűnt az

ivó felé. De csak két pillanatra. Mert a harmadik pillanatban újra kidugta orrát az ajtón s tenyerével belesapott a levegőbe:

— Kampec már Jankelnek, nemzetes asszony. Az asztal alatt fekszik, a hátán, oszt ki van nyitva a szája, mert meghótt. Sok embert becsapott, pedig nem volt rossz zsidó mégse, hát most fejbeütötte valaki. Ugy bizony — s fölhágott a szekérbe —, a családjából mindenki elszaladt valahova az ijedtség miatt.

A nemzetes asszony összeborzongott:

— Siessünk, András kám siessünk!

András fölkapott az ülésbe s a szekér továbbgördült az országúton. Üres volt a napfényes tájék, csak Ujhely két réztetejü tornya vert szikrát a verőfényben. A nemzetes asszony fázósan huzódott össze, hideg arcán meg szabadjára hulltak a könnyek, mert tudta már, hogy most az egyszer baj van és hogy az ő fiát, Thuróczy Miklós urfit nem fogja többet élve visszakapni. És sirdogált, egyre sirdogált magának. Elsiratta csöndeskén soha vissza nem térő ifjuságát, mely úgy ment el, hogy az ifju vőlegények minden esztendőben lóháton távoztak az ősi ház kapuján és soha azután nem látta őket sem az édesanyjuk, sem a menyasszonyuk. És megsiratta keservesen örömtelen hervadókorát, amely úgy fordult megint, hogy az ősi ház udvarán lóra ültek újból a nemes urfiak, elmentek és soha többet nem fognak hazatérni, hiába siratgatja őket szüntelen könnyekkel az édesanyjuk és holdfényes esteleken hiába lesi őket vissza szerelmesen a ház bánkódó kisasszonya.

És mialatt a régi és soha vissza nem térő időket könnyezgette a nemzetes asszony, Orgoványi András hirtelen visszafogta a lovakat és így szólt valakihez:

— Mi az, testvér?

A nemzetes asszony felütötte fejét s kihajolt a szekérből. De megint csak megremegett, mert egy iszonyu alak állt a lovak előtt: a félig karikára-

tágult szemü, félig vértől-vaksi szemü Pikó Demeter. Olyan volt ez a veresorru szegénylegény, mint-ha a halál elől menekült volna s mintha a halál karjaiba szaladt volna. A nemzetes asszony még jobban összehúzódott, mert ó, annyi gonosz sejtelmek közt indult meg ez a mai hétfő!

— No, mi az, testvér? — bökött feléje másodsor is Orgoványi András.

— Csak azért fogtalak meg, testvér — szippantott az orrán Pikó Demeter —, mert tudni óhajtanám, ez az ut viszen-é Csörgő irányának s a falujában találom-e még tekintetes Thuróczy Miklós urfit? Én ugyanis Pikó Demeter volnék becsületes nevem szerint.

A fia nevére összerezent a nemzetes asszony:

— Nem Esze Tamás küldte magát, jó ember?

— Onnét gyönnék, honnét is gyönnék egyebűn-nen, nemzetes asszonyom — szippantott ismételtén Pikó Demeter. — Csakhogy mégse tüle. Nem egészen. Pedig rettenetes paranccsal gyövök. Négyfele vágnak, ha idejibe meg nem kapom az urfit. Hát jó helyt járok-e, testvér? — pislantott oda Orgoványi András. — Mert rettenetes halálos paranccsal bujkálok az urfi után.

A nemzetes asszony nem birt többet magával. Főllált a szekérben s arcának színe olyan lett, mint a kréta színe:

— Ugy-e, baj érte Esze Tamást? Mondd meg, fiam, nékem tudnom kell, mert én az édesanyja vagyok Thuróczy urfinak! Ugy-e, hogy elfogták Esze Tamást?

Pikó Demetert mintha melbesujtották volna, olyat hőkölt a lovon:

— Hát ki a fene beszélte már el? — De hirtelen észrevette magát: — Jaj, nemzetes asszony, dehogy is fogták el, más baj esett vele. Azahogy semmi se esett vele, de nekem beszélni kell az urfival, mert ha idejéntul-kapja meg a rettentő ize-netet, hát karót huznak belém. Jaj, ne faggasson nemzetes jó asszony, nem lehet! Nem szabad!

Orgoványi András kapott először fejhez: hüj, itt bajok lehetnek! S nem gondolva többet senkivel és semmivel, még a nemzetes asszonnyal sem, föluggrott, ráordított a hirvivőre s ostora nyelével mutatta az irányt:

— Fordulj, testvér, arra Ujhely fele! Ládd-é, ott a vizparton áll a malom, a Hartayék malma az! Vágj most neki, de izibe, testvér! De ne az országutnak, mert németek állnak a városi hidon, oszt jól kupánütnének, hanem csak erre jobbfele, neki a Ronyva hidjának, testvér! De rugd a mezőt, délig talán a malomnál fogod még az urfit. Tyü, az Istenit, látom már én, hogy jól benne vagyunk a bajba, Pikó Demeter testvér! — s magából-kikelt ordításba veszett a hangja.

De ezt már félig se hallotta Pikó Demeter, mert akkor már a mezőn át rohant és bukdácsolt s a furkóssal serényen dolgozott a félig-kidült lovacska minden testrészn. Orgoványi András, szekeren-álltában, elhült szemmel bámult egy darabig a bokrok közt repülő és hadonászó Pikó Demeter testvér után. S többizben így tett hozzá:

— Tyü... he-jej-je... c-c-c... Tyü... he-jej-je., c-c-c...

A fejét csapkodta, szinte hörgött. A nemzetes asszony pedig visszahanyatlott az ülésbe:

— Hajtsunk, Andráskám! Az Istenért, hajtsunk!

Orgoványi András odavágott a lovak közé. De odavágott! A nemzetes asszony meg csak eltakarta az arcát, lehajtotta fejét és olyan könnyekre fakadt, hogyha lett volna halálos ellensége, hát még az is szivéből megsajnálta volna.

Mert sokat sirtak valamikor ezeken a zempléni országutakon. És ha azokból a könnyekből, amelyek magyar anyák, feleségek és kisasszonyok szeméit megöntözték egykor s végigfolyván szenvedő arcaikon, leperegtek az országutak porába, — ha azokból a könnyekből gyöngyszemek támadtak volna: csupa harmatos gyönggyel lennének végig-
rakva Felső-Magyarország utjai. De anyák, felesé-

gek és kisasszonyok soha máskor nem sirtak még annyit, mint mikor a szétszórt és menekülő kurucok lábnyomát kellett megáztatniok néma könynyeikkel. S olyan hangos volt az a jajveszékelésük, hogy az istenadta nép még ma, kétszáz és huszonöt esztendő után is visszaemlegeti elhanyagolt árnyékait azoknak, akiket olyan szívszakadva jajgattak meg akkor. Mert az urak elfelejtették őket, mint eszeveszett és gyujtogató latrokat, de a nép őszi estéken, kukoricafosztáskor, késő éjjeleken a fonóban ébreszgeti még keserű és szilaj emléküket. A hardicsi molyván, a Nagyerdő zezgugosain, az ungi berkek pusztuló udvarházaiban s a beregi ligetek alatt föl-fölcsendülnek még a régi dalok, egy-egy fehérhaju magyar, egy-egy vén tót kanász a lazonyi rengetegből vasárnap délutánokon mesélgetni kezd még olykor a kurucokról, akik malomkerekeket állítottak meg a félkarjukkal s a láb-szárcsontjuk olyan volt, mint egy bivaly csontja. Csakhogy e föl-fölríktó énekek, e csodavilágba beillő mesék is hálnak, egyre hálnak, ahogy rendre ritkulnak az öregek. De ma még élnek itt a kurucok! Őszi szántások táján, mikor télreváró csöndben hallgatnak tanyák és majorságok, mikor Lengyelország felől felhők komorúlnak a Vihorlát meg a Babiagura hátán, urasági béresek ekéi nyomán kifordul még egy-egy törött sarkantyu s az öregbéres csak fölsóhajt magában: — biztosan Esze Tamás hagyta el, mikor a német elől szaladt szegény! S András-napja körüli estéken, ha odakint fölsivit a hideg szél s az ölbeli kis tót legény nyugtalanodni kezd, édesanyja azzal csititgatja: — aludj, fiacskám, aludj, mert odakint a Jesztreb Andris bocskorosai ijesztgetnek, de ha felnősz, majd velük mégy te is!... S alkonyatonkint, mikor váratlanul meghasad az ég alja s kelet felől véres csik ül a látatháron, a ráskai magyar megáll a házeresze végében s marokra szoritván a baltát, különös fény gyul ki a szemében: — gyujtogatnak már a kurucok! Igen, gyujtogatnak még, de csak a lelkekben s ott

is egyre ritkább lesz már az a gyujtogatás. A vén nagyapák kivesznek, az unokák lassan felejtének. Pedig ott fent, a reménykedő és halhatatlan Felvidéken ezek a szerencsétlenül széthullt kurucok fekszenek minden domboldalban és bokortőben s ne adja az Isten, hogy fölkeljenek egyszer! Mert ha fölkelnének, üvöltözni kezdenének, a fejüket kezdenék csapkodni a szégyentől, haragjukban a csupasz két karjukkal öklöznék halálra a mai unokákat s elnyult testeiket máglyában égetnék rakásra és hordatnák szerte a széllal, hogy még a poraikat se találhassák meg soha!

Orgoványi András vágatában vitte ezalatt a szekeret s a nemzetes asszony is a szive szerint könynyezhette ki magát. Három gubás alakkal találkoztak össze csak utközben. Mind a három ott hűsölt egy akácos alatt, de ahogy észrevették a nemzetes asszonyt, ráismerhettek, mert talpraugrottak s megsüvegelték alázattal. Már a város alatt jártak, már elérték a Ronyva hidját is.

De a hidon valami tiz-tizenkét német strázsált, szegeletes gombakalapban s olyan puskákra támaszkodva, mint egy-egy szakállas-ágyu. Ijesztő flinták voltak ezek külsőre, de ártatlan jószágok a gyakorlatban. Urihintó állt a hid tulsó felén, uri-kisasszony ült benne s ezzel a kisasszonnyal vitázott már reggel óta valami Vakszmut nevű hadnagy.

Az első német, ahogy megállt Orgoványi András, a lovak orra elé emelte rettentő puskáját:

— Curukk!

— Mit curukk? — nyelvelt vissza az öreg. — Nem látod, hogy a vásárba igyekszünk?

— Niksz vásár! — hadonászott a német. — Befél van, curukk!

A nemzetes asszony maga is kihajolt s már mondani akarta, hogy hiszen ő az édesanyja Thuróczy Miklósnak. Mert emlékezett a fia hajnali szavaira. De vissza is rettent mindjárt. Szentisten, csakhogy észrevette magát!

— Vigyázzon, András kám, vigyázzon! — csititgatta a felbőszült szolgát.

Mert Orgoványi András akkor már serényen káromkodott, a német pedig már a puskát emelgette rá. Kész szerencse volt, hogy a veszekedést meghallotta a hadnagy is és otthagyván a hintót, a szekér felé indult át a hidon.

— Marha vagy! — ordított Orgoványi a katonára, persze magyarul. — Hát nem érted, hogy Szentiványi alispán urhoz indultunk el!

A hadnagy figyelmes lett a »Szentiványi« szóra s intett a szolgának:

— Lehet! Lehet! — S odakiáltott a katona felé is: — Passiert!

— No látod, te mafla! — rántotta fel a vállát Orgoványi András. — Gyi!

De ahogy átmentek volna a hidon, a tulsó végén az a kisasszony, aki órák óta vitázott már Vakszmut hadnagy ural, hirtelen csak föllállt a hintóban, arcáról hátravetette a fátyolt és fölsikoltott:

— Ilona néni! Édes Ilona néni!

A nemzeti asszony közellátó volt már, meglepetve tekintett vissza, de amire Orgoványi András is megállt volna, a kisasszony egy szökéssel lelibbent a hintóból s egy másik szökéssel már fent is volt a szekérben. Fent volt, átölelte a nemzeti asszonyt s forró arcát odaszoritotta annak könnyeshideg arcához:

— Ilona néni! Édes Ilona néni!

— Te vagy az, Annus fiam? — s keze közé fogta a leány komolykás arcát. — Hát így kell viszontlátunk egymást! s a szeméből előtörtek a könnyek.

A leány megérezte, hogy baj van, tehát hozzáfogott szaporán, de egyébről:

— Hallja-e, Ilona néni, de kiállhatatlan ember volt ez a tiszt! — s elfintorította hozzá a száját. — Reggel óta, hogy sikerült kocsit kapnom... No, nem szabad úgy elkeseredni, Ilona néni! Reggel óta rimáncodom itt neki, még a kezemet is összetettem a haszontalan előtt és hát keresztül akart engedni?

Ugyan már, Ilona néni! — s a fátyolt visszaengedte az arcára. — *Érte* jöttem, persze hogy érte, csak törülje meg már szépen a szemét, meg találják látni a városban — s mert a nemzetes asszony magába-fulva sirdogált, a leány elővette a keszkenőjét s megtörölgette vele a nemzetes asszony szemét és arcát. — Persze, megkéstem egy kicsit, de azért nem késő még. Majd eligazítjuk valahogy.

— Elment, Annus... Elment...

— Tudom — csititgatta a leány. — Azért nem vészett el a világ. Majd visszahozom, azazhogy visszahozzuk, Ilona néni. Ha igaz, a vásárban lesz ma. Magunkkal visszük s el fogjuk dugni jó helyre. Csak nyugodjon meg már, édes Ilona néni! — s úgy kérte, de úgy.

A szekér csak lépésről-lépésre döcögött már s fokokint belesodródta a vásári nép közé. Mert két nap óta állott a vásár, Sátoraljauhely híres sarlósi vásárja, amelyre valamikor, még a Bónis futása előtt, karavánokban jöttek a szekeres-utas népek, zsidók, kalmárok s egyéb vásárosok. A kékfestők Kassáról, a kötélverők Gálszécsről, a gubakészítők Nagymihály tájékaról, sőt a szürösök feljöttek még Debrecenből is. Aztán a csizmadiák Miskolcra, ugyszintén a pataki nyeregcsinálók és állt a vásár négy-öt napig, nem egyszer két teljes héten át is az ujhelyi Hecksén és a város ama részében, mely ma a tűzoltók tornyától a dohánygyárig terjed. De hiszen ez régen volt: amikor még Szuhay Mátyás ijesztgette a környéket és Thököli kuruckirály Máriás-zászlóit gyűrögte a szél. A kékfestők, gubakészítők, szürösök, csizmadiamesterek, vargák, nyergesek és kötélverők hiszen felütötték sátraikat most is, az ungi Krajnyáról hiszen lelopkodtak a kalmárzsidók is, de hire nem volt már a régi vásároknak. Kiveszték a gulyák és nem volt senki többet, aki lovakra alkudozott volna, amelyekből egész méneseket terelgettek valamikor a különböző országutakon. A Nagyerdőből nem jöttek már a kondák, hiszen utonálló lett mára minden jóra való kondásból s Makovica környékéről is

évek óta eltűntek a birkanyájak. Az utolsó husz esztendőben kiveszett minden jószág a hét tiszai vármegyében, még a kutyák is Lengyelország felé szök-döstek el bujdosó gazdáik után s a régi kéthetes lakodalmas vásárok ma már két vékony napra zsugorodtak össze.

Hanem azért idén is állt a vásár, az ezerhatszázkilencvenhetedik esztendő sarlósi kettős vásárnapjáról pedig külön is tudjuk, hogy szokatlanul sokan gyűltek össze e két napra az ujhelyi Hecksén. S még szokatlanabb volt, hogy e soha nem látott vásári népek leginkább a második napon kezdtek előszivárogni és csak elkeveredtek ügyesen a tömeg között. De úgy dél körül egyre-inkább ellepték a vásáralji kocsmákat s könyökkel szélesen eldülve iddögáltak a kecskelábu asztaloknál. Sokat ittak, keveset beszéltek, a zsidónak pedig egy petákot sem fizettek. Vigyázva, feltűnés nélkül, közömbös arccal lepték el a vásár szegeleteit, de mégis furcsa volt, hogy nem az utak felől és a városi részről jöttek, hanem inkább mintha az erdők és szőlők mögül tünedeztek volna elő. És hogy-hogynem, de hire szédlt azért, hogy a vásárra átrándult német katonák kapitánya még több katonát sürgetett meg Patakról s e gombakalapú németek sűrűn elállták reggel óta a borsi vámot, a csörgői hidat s a bányácskai meg a pataki országutak kapuit. S még furesább volt, hogy egy idő óta már senkit se eresztettek be a vámokon belül.

Délidő lehetett. A nap égetve tüzelt s felhő nem látszott sehol. Az a lompos német, aki jóideje strázsált már a szélső kocsmaház előtt, álmos lett a melegtől s laposan kezdett pislogni. Piszte orra volt az istenadtának, morva lehetett talán és ahogy ijesztő flintájára dülve bóbiskolt, olykor fölvetette a fejét s csodálkozva nézett körül a zshivajgó téren, vagy beleskelődött a kocsmá ivójába, melynek sarkában egy holdvilágképű alak duhajkodott s két szál meztlábás cigány sipolt előtte valami keservesen egyhangu nótát. De mindig csak azt a fárasztó és unal-

mas egyet. A németnek közben motoszkálni kezdett valami a fejében, hogy az a duhajkodó paraszt mintha hasonlítana valamit ahhoz a Dávid pékmes-terhez, akit talán Nagylábunak hívtak a másik ne-ven s aki a tavaszon ugrott meg előlük Patakról... Talán jó lenne odamenni hozzá s galléron fogni az ebadtát, gondolta a német, de megint elnyomta az álom s nehéz feje leesett a puskája csövére. A vá-sári nép itt-ott bontani kezdte már a sátrat s tul, a tér másik oldalában, medvét táncoltatott valami oláh pakulár. Széles pánt fénylett a medve pofáján s havasi tilinkó siránkozott a medvetánchoz...

Egyszerre dél lett. És amikor dél lett volna, a fehérbarátok tornyában egyszerre csak megkondult a harang. Bim-bim... bim-bim..., de mindig egyoldalba vágott a harang nyelve. Nem a nagy Hunyadi János emlékére huzzák meg mai délben a harangot, hiszen szüntelenül egyoldalba huzzott a harang. Vészkonogatás volt ez s a kocsmajtóban pislogó német riadtan kapta föl a fejét.

De utoljára kapta föl!

Mert ahogy fölkapta volna a fejét, hirtelenül va-lami sötétség dobbant melléje, rémitő zugást hallott a levegőben, nagyot ordított a német, de kettésza-kadt az ordítása, mert akkor már szilánkokban csattant szét a koponyája és csak eldőlt a fejetlen teste, mint egy liszteszsák s gurulni kezdett lefelé a parton. És a part legtetején, a kocsmá előtt, kifordult szemfe-hérrel ott fujt és lihegett immár Nagylábu Dávid, szökött pataki pékmes-ter, a két markában meg baltát forgatott, amelynek egy csapására levágta a császári katonát. Fujt és lihegett Nagylábu Dávid s tiz-tizen-öt rongyos és mezitlábás alak rohant ki utána furkós-sal, baltával. Félelmet gerjesztve jajveszékelte ezalatt a fehérbarátok harangja, Nagylábu Dávid szökött pa-taki pékmes-ter pedig megforgatta másodszor is maga fölött a fejszét s rekedten orditozott:

— Hozzá csak, hozzá, ti rongyosok! Most mu-tassátok meg, mit tudtok! Hogy nem felejtettétek el apátok kinhalálát, anyátok keserüségét, lányaitok,

hugaitok gyalázatát! Üssétek, vágjátok! Én megyek lefelől, ti mindig csak utánam!

S köpött egyet a markába Nagylábu Dávid, megforgatta harmadszor is maga fölött a fejszét s neki-vetette magát a vásártér legközepének, a rongyosok meg utána.

Hej, micsoda kavarodás keletkezett ebből! Mint mikor az ember megpiszkálja a hangyafészket s a hangyák eszük nélkül kezdenek futkosni minden irányba és aztán minden irányból visszafelé, aközben összeütköznek, átmásznak egymáson, vagy fölborítják egymást: az ujhelyi Hecskén is kapkodni kezdtek a vásárosok, a fejüket csapkodták és jajgattak az emberek, sokan menekülni szerettek volna csupán a pusztá életükkel, de meg kellett fordulniok és rimánkodva özönlöttek vissza újból a vásártérnek. Mert az erdők alól, meg a szőlők közül ismeretlen, féligvad és vicsorgófogu alakok törtettek errefelé s szemforgatva átkozódtak és üvöltöttek, miközben fejük fölött vesztül forgatták a baltát. Ettől az üvöltözéstől most már szakadatlanul kavargott az egész város.

Bim-bim... bim-bim... siránkozott a harang a fehérbarátok rendházában s Nagylábu Dávid és rongyosai rettentően dulakodtak ezalatt a tér közepén valami tizenöt katonával. Egymásután döltek el a németek, arcraborulva vagy hanyatthenteregve, a puská kiesett a markukból, gombakalapjuk leesett a fejükről. A város felől most egész század német rohant föl a hegyoldalnak eltorzult arccal a félelem és a düh miatt. De a vásártér közepén is egyre szaporodtak ezalatt a fölkelők: mezitlábások, gubások, lengőhaju, megvadult emberek. Mint mikor a felhők rohannak össze az égbolton. Csakhogy földi felhő volt ez a felhő, sötétebb és ijesztőbb a mennyei felhőknél. Ontotta őket magából minden összedült sátoralja, bokor és kocsmaszöglet. Nagylábu Dávid megfordult és észrevevén a fölfelé törtető németeket, megnyalazta markát s talán huszadszor forgatván meg immáron a fejszét, szembeszállt a császári emberekkel, vér öntötte el a szemét és csak elkiáltotta magát:

— Hozzá csak, hozzá, ti rongyosok! Apátokért, anyátokért, lányaitokért, hugaitokért! Utánam, tetvesek, mindig csak utánam!

S lefelé zúgtak a domboldalról. Mint mikor a felhők menekülő árnyéka kergeti egymást hegytetőről le a völgybe. Szívetrázó ordítás reszketett össze a város fölött, ahogy egymásbaroppantak. Nagylábu Dávid ott káromkodott, rugott és harapott a dulakodók legközepén.

De miközben német és magyar egymást fojtogatta s miközben a piactér felől újabb lomposok csörögtek segítségül s a szélső házak mögül meg a közeli erdők alól elnyult lábakkal, lengő hajjal s ijesztő üvöltéssel rohantak össze a zendülők is, — egyszerre vad riadal csapott föl a Ronyva hidja felől. Nagylábu Dávid, kinek fejről úgy szakadt már a verejték, mintha sajttárral öntözgették volna tarkón, egy nagyot rikkantott, a holtak és haldoklók testein csatázván:

— Most támad Buga Jakab! Kitartás, rongyosok! Csapjátok, üssétek megnyomorítóinkat!

De alighogy ezt kiáltotta volna s alighogy sikerült lefejténie magáról egy rácsimpaszkodó darulábu németet, egyszerre vad riadal zúgott föl a bányácskai országút felől is. Zúgott és zengett ez a riadal és Nagylábu Dávid, kinek fejről most már nemcsak a verejték szakadt, hanem a vér is csurgott, másodszor is elrikkantotta magát, a holtak és haldoklók testein csatázván:

— Most támad Thuróczy Miklós! Hozzá, csak hozzá, ti éhes magyarok! Eleget éheztetek már, nem fogtok éhezni ezentul! Halál a császár embereire!

És ahogy másodszor is elrikkantotta magát Nagylábu Dávid, egy rettentőt sujtott a baltájával, a balta egyet zúgott a levegőben s az a német hadnagy, ki a pisztolyát sütötte el a Nagylábu Dávid arcába, kettéhasított fejjel dült el halott és vértől nedves katonái közé. Nagylábu Dávid egyet prüszkölt és egyet köpött, de más paja nem esett, minthogy a puskapor ragyával verte tele a félarcát, meg hogy a bajuszát félig lepörkölte a puskapor lángja.

És mialatt ilyen öldöklés dult a Hecksén, mialatt Borsi felől árva legényei élén Buga Jakab tört be a városba, mialatt a zsólyomkai sziklák közül a póznalábu és savanyuszáju Zöld Demeter toporzékolt elő s csüngő-szemöldökü mezitlábasai már a fehérbarátok háza körül taposták a hátráló, de mindig puskázó katonákat, — azalatt fönt a Hecksén, az előtt a kocsmá előtt, melyben nemrég Nagylábu Dávid iszogatót, a Dávid mester két cigányához csak odaugrott a medvetáncoltató pakulár is és a két cigány töröksipon, az egy oláh meg havasi tilinkón egyszerre csak rásivított arra a szivtépőre és siralmasra, hogy:

*Hát az anyád él-e még?
Hát a fia ép-e még?*

S harangkongatáson, jajszón, haldoklók könnyőségén s a még élők fuvó káromkodásán tul, egy kétségbeesésbe-ájult város fölött vadul sikoltozva csapott át és rikoltzott keresztül a furcsa és csaknem érthetetlen harci-ének, melynek keserű és dobogó ütemeire harminc esztendő óta annyit, de annyit sirtak a felsőmagyarországi édesanyák, hogy a szakadatlan könnyek barázdákat mostak ki korán elfonnyadt arcaikon. Nagylábu Dávid a csata leghevében is meghallotta a nótát, könnyek buggyantak ki a szeméből, fölneézett és a kocsmá felé kiáltott a primásnak:

— Folytasd csak, édes fiam, Fecske! Ettül fogok én megvadulni egészen!

S itt már előkapta öve mellől a kurta dákost, mert a baltája nyélben repült ketté. Fecske cigány viszont vigyorogva bölintott le a kocsmá alól, hogy igenis, megértette, csókolja a talpát a nemzetes urnak s úgy folytatta a véres vagdalkozáshoz a kíséretet, mialatt tánc lépésre kezdte illegetni a lábát:

*Rád-e, rád-e, rád-e, rád,
Rád-e borul riva még?*

... A nemzetes asszony meg Annus kisasszony ott

szorongott s számlálgatta ezalatt a negyedórákat a Szentiványi-kuriában. Mindenki szétfutott a háztól, csak egy öreg cselédasszony maradt vissza a konyhában. Orgoványi András is kifogta a két lovat, bekötötte az istállóba, a maga lovát meg fölnyergelte s az istálló ajtajának dülvén meg a félvállával, halkan pipázgatva fülelgetett időközben. Mert sejtette Orgoványi András, hogy Pikó Demeter testvér ma már nem fogja megtalálni Thuróczy Miklós urfit. S aztán, amikor féloldalt kezdett jajveszékelné a harang, Orgoványi András a ház mögé lopózkodott s a kert hátában próbált fülelgetni a Hecske meg a bányácskai országot felé.

És ekkor történt, hogy a Hecske oldalából hirtelen csak fölsikoltott az édes-egyfiokat siratgató édesanyák éneke s Orgoványi András odacsapott a lábaszárára: — no, Andris testvér, ma estére lekvárt fognak vacsorázni a tótok! — s a lova felé törtetett keresztül a kert bokrain. És miközben jajveszékelt, a fehérbarátok tornya, a nemzetes asszony meg Horváth Annus ott szorongott és ijedezett az egyik uccai ablaknál s a piactérre figyelgettek ki szüntelenül. De amikor aztán a Hecske felől fölrikoltott az ijesztő ének, mintha csak álomszerűen, a házak falán át, vagy a föld alól dobogott volna idáig, a nemzetes asszony lehanyatlott egy karosszékbe s hangos jajgatással eltakarta a szemét...

— De Ilona néni! — lépett hozzá a lány s forró arcát odanyomta a nemzetes asszony könnyektől fagyos arcához. — Édes Ilona néni!

— Fiam, Annus fiam — zokogott föl a nemzetes asszony —, most már mindennek vége!

És mialatt a leány letérdelt eléje s arcát odatemette a nemzetes asszony ölébe, a nemzetes asszony ráborult a leányra s keserűségében telesirta annak remegő haját:

— Most már mindennek vége, Annus fiam! Nézd, az uccán egymást gyilkolják az emberek!

A leány megfordult, fölállt, megtörölte a szemét s odatámaszkodván az ablak fájának, kifelé nézett

a térre, ahol ekkor már lárma, kapkodás és jajszó volt a város. Jaj, a város! A leány előtt olyannak tünt föl mindez, mint egy ritkán jelentkező álmom. Egyes alakok álomszerű taglejtéssel kezdtek föl- és aláfutkosni a házak mentén, aztán katonák rohantak el gyalogszerrel a Hecske irányába, megint katonák rohantak visszafelé, de már kevesebben s igen soknak vér folyt le a homlokáról. Megint németek özönlöttek a piactérre, de már kalap nélkül, hadonászva és lépést-lépést hátrálva, miközben németül káromkodtak s keservesen puskáztak visszafelé. Köztük hadonászott és kiabált magánkívül Vakszmut hadnagy is, de most már véres kötés feküdt a vakszemén. S ezalatt egyre kongott a harang, amelyet félóra óta verdesett már féloldalba valamelyik föllopódzott konok lázadó. S a lármában, kapkodásban és jajgatásban, a szüntelen puskázásban, mialatt odafönt a hegyen még szilajabban sikoltozott a gyűlölködő harci-ének, a Zsólyomka felől váratlanul keservesen elnyujtott, vonítás-szerű üvöltés rázta meg az uccákat s a piac egyik sarka felől ugyanabban a szempillantásban csak elé pattant a Zöld Demeter féligcsupasz, lengőhaju figurája, póznalábával métereket lökött magán s rettentő bunkója átzugott a levegőben:

— Rája, rája, rongyos kuruc!

S elkiáltván magát Zöld Demeter, odatoppant a németek legsűrűjébe, bunkója másodszor is átzugott a levegőben s e bunkócsapás alatt tántorogva esett szét a piactéren Vakszmut ur, a németek egyik szakaszának hadnagya. Ám ugyanakkor ordítva kapott hátra Zöld Demeter, mert hátulról olyat sujtott valaki a tarkójára, hogy belérecsegett a nyaka. Megfordult erre Zöld Demeter s bunkója egyetlen csapásával három németet terített le a földre. De ekkorra ott voltak már az összes abauji mezitlábások is és repülve, furkóforgatás közt s elnyujtott üvöltéssel vetették rá magukat a császári emberekre. A vásáros nép szétfutott immár s házak mögé, kertekbe és pincék nyílásaiba bujt meg ijedt lihegés között. Uj meg uj németek rohantak a kavarodás felé, hol ekkor

már vér csordogált a porban s számtalan holtak hevertek a földön. Forrón tüzött le a nap, a Hecske felől egyre sikoltott és lázitott a fölkelők sötét riadója, de most már mindig közelebből, a lány pedig ott állt az ablakban, csöpp állát megtámasztván a tenyerével s meredt szótlansággal nézte a piactéren dúló verekedést.

S talán ugyanebben a pillanatban történt, hogy Nagylábu Dávid elkurjantotta magát a Hecskén, a holtak és haldoklók testein csatázván:

— Most támad Buga Jakab! Kitarítás, rongyosok!

S ugyanekkor történt, hogy a bunkósbotjával hadonászó véreshaju Zöld Demeter is elkurjantotta magát a piactér közepén, mialatt kifordult-szemü németek hasán táncolt a mezitlábával:

— Itt van már Buga Jakab! Csapjátok a nyomorultakat!

S a szőlőskei országon váratlanul csak előrontott Buga Jakab. Kordovánbőrü arca olyan lett e pillanatban, mintha külön is feketére mázolták volna. Előrerontott szótlán, elbusult haragjával s csákányt lóbálgatott hatalmas jobbmarkában és a nyomában gubás alakok toporzékoltak befelé a szük uccából. És valahányszor egyet koppant Buga Jakab markában a csákány, mindannyiszor egy-egy németnek lett iszonyatos kinhalála. És ugyanakkor a Hecske felől is lezudult Nagylábu Dávid a maga tetveseivel és ugyanakkor számtalan ló patkójának csattogása verte föl a várost a bányácskai országut felől s messze-messze, valahol még a város szélén, vad lovasok vágattak errefelé. És hosszan elnyújtott, egetrázó vivátozás harsant föl a város északi pontjáról. A lány fölkapta a fejét, mert mintha Thuróczy neve vánszorgott volna el idáig az éljenriadalban.

Hát csakugyan Thuróczy Miklós jött ott valami nyolcvan lovas élén, a Thököli zászlói alatt.

De itt, a város közepén, egyre dult még a rettentő kavarodás. Kétségbeesve hátrált már a német, ám ugyanakkor lezudult a hátukba Nagylábu Dávid és csak elkurjantotta magát:

— Senkinek kegyelmet!

Hát nem lett kegyelem senkinek. Patak felé talán egy-szál német ha meg tudott menekülni, hogy ijesztő hirtívője legyen a gyászos ujhelyi vásárnak. Mert németek, számtalan németek feküdtek szerteszét a városban, halott németek usztak lefelé a Ronyván s tágranyilt szemmel néztek bele a kánikulai napba. S azalatt szünetlenül kiabált félre a fehérbarátok harangja s azalatt gubások, mezitlábások, nagyerdei kanászok, üvöltő hajduk és sokat bujdosott talpasok özönlöttek, egyre özönlöttek a város piacterére. S az alatt előbujt a nép is és ijedtében vivátot kiáltozott mindenkire. S azalatt, de most már a piactér közepén, keserűen sikoltozott a Fecske cigány meg a Daruláb cigány sipja, ugyszintén a medvetáncoltató pakulár tilinkója s Fecske meg Daruláb ekkor már, hadijelvény gyanánt, tyuktalut tűzött a hajába, a füle mögé. De a sipszóba és tilinkójajgatásba innen-onnan belenyekgett már egy-két gazdátlan csimpolya is, szomoruan, igen szomoruan:

Hát az anyád él-e még?

Hát a fia ép-e még?

Rád-e, rád-e, rád-e, rád,

Rád-e borul riva még?

De egyszerre egeketverő riadal rázta meg a várost arról a részről, hová a bányácskai országut kanyarodik be. S a piactérnek azon a pontján, a fölzendült nemesek és jobbágyok kavargó tömegében s az eszük nélkül vivátozó városiak között lovasok bukkantak föl, Thököli Imre sokat rejtegetett zászlói alatt s a lovasok legelején gyász-szinü süvegében Thuróczy Miklós. Csákányt lóbált a kezében, de vér vereslett a csákánya kampóján. S cigányokat, tilinkót és dudaszót elnyelt és maga alá temetett a vad riadal:

— Vivát Esze Tamás!

Annus kisasszony is meglátta Thuróczy Miklóst s nem gondolván többet siránkozó anyjával, föl-tépte az ablakot, kihajolt és meglobogtatva keszkenő-jét, kipirult arccal kezdett integetni az urfi felé:

— Vivát a magyar szabadság!

De Thuróczy Miklós ezt már nem látta és nem hallotta, mert megállás nélkül nyomult tovább Patak felé. Csak egy pillanatra bukkant föl a leány előtt, de észrevette azért a leány, hogy Thuróczy Miklósnak szomorú a tekintete. És ahogy eltűnt Thuróczy Miklós, utána tünedeztek a lovasok és gyalogosok, gubások, mezitlábások, nagyerdei kanászok, üvöltő hajduk és menekülő talpasok. Pillanatra csendbe borult az egész Ujhely, duda- és sipszó se hallatszott már, csak a Szentiványi-házat vette körül valami hat baltáshajdu. S Annus kisasszony, ahogy kilépett a tornácra, Orgoványi András pontosan akkor kapaszkodott föl a lovára.

— Hát maga hová készül, András? — nézett föl csodálkozva a leány. — Csak nem akar itthagyni bennünket?

— Van már, aki vigyázzon a házra, édes kisasszonykám — s kezefejét végighuzta a bajuszán. — Meg oszt ugyanis az urfi után megyek.

— Ugy-ugy, Andris bácsi — könyörgött a leány. — Vigyázzon rá és mondja meg neki, hogy én hivatom haza. Csak egy percre jöjjön, de azonnal. Ugy mondja neki, édes Andris bácsi, hogy meghalok, ha nem fogad szót nekem.

— Megmondom neki, édes kisasszonykám, hogyne mondanám meg — és kifordult a hidon.

De amikor kint volt már az utcán, maga elé mosolygott, persze gyilkos gunnyal:

— Jó is lenne. Most csak hadd epezzék magukat a kisasszonyok!

Pedig ekkor még nem epeztette magát a kisasszony. Csak akkor keseredett el halálosan, mikor a félig karikáratágult-szemű, félig vaksi-szemű Pikó Demeter loholt be füligporosan reszketőlábu remondáján. Belohogott az udvarba s az urfit kutatta keserves pofával. A nemzetes asszony helyett azonban a kisasszony jött ki eléje. Pikó Demeter tisztán látta már, hogy ezuttal mégis csak karóba fogják őt huzni s tenyerével odakapván a véres hajához, fölsóhajtott:

— Hej, kisasszony, megvert bennünket az Isten, de hogy! Mert Esze Tamás ezredes három nap óta németek börtönébe ül Barkaszó falujába!

S botjával jót huzván a beteg gebére, csak kívánszorgott az udvarból s nekifohászkodott szegény Pikó Demeter testvér is a pataki országutnak. S a szép kisasszony eddig ha tartóztatta is magát, most ráborult a tornác korlátfájára s úgy kezdett sirdogálni, de úgy, hogy még a halálos ellensége is megsajnálta volna, ha egyáltalán lett volna ellensége egy ilyen fiatal és kedves kisasszonynak. Thuróczy Miklós urfinak a házra strázsáló hat baltáshajdu-katonája is csak elfordult a fejével, mikor a könyöklőre hajolva oly keservesen kezdett sirdogálni az a gyöngé kisasszony.

Sirt pedig ekkor Ujhely városában nem csupán Horváth Annus, hanem fenszóval jajgattak Ujhely összes anyái, feleségei, és leányai, mert alig maradt ember vissza a városban. Mindenki utánaszökött az Esze Tamás táborának. De most csak Ujhely jajgatott még. Három hét múlva azonban egyetlen jajkiáltás lett az egész Felső-Magyarország s Kassa városától Munkács városáig a haját tépte mindenki, aki életben maradt addig.

S Ujhely piacán, a Ronyva szélén, a Hecske oldalában, a Zsólyomka sziklái között, meg a bányácskai országuton ott feküdtek ezalatt a szerencsétlen németek. De őket nem siratta meg senki.

HARMADIK ÉNEK

PATAKI VESZEDELEM

*Megismerni a kanászt
Ékes járásáruul...*

Ijesztő éjszaka bocsátkozott le Patak fölé.

Alig-délután történt, hogy valami Dudás nevű fejedelmi jobbágy lihegett be a külső északi kapun, az ujhelyi országot irányából. A parasztnak reszketett a lába, mert Ujhelytől idáig lelkendezett erőlködéssel tette meg az utat. Ahogy bedült volna a kapun, csak keresztet hányt magára:

— Minden katonát meggyilkoltak a vásárba! Éjfélre itt lesznek a rablók s le fogják vágni a pápistákat! Fussunk, jó emberek, fussunk!

A strázsa röhögött a paraszton, hogy ivott valahol és most félrebeszél az istenadta. De azért föltuszkolták a várba, a kommandáns elé. Kerekhasu, nagyfejű morva volt Dolacsek ur, a vár kapitánya, éppen némi borocskát szopogatott a fejedelmi pincéből s ahogy meghallgatta a reszketőszáju jobbágyot, a térdére csapván, jót nevetett:

— Ganz besoffen is der Kerl!

S elbocsátván az »egészen elázott« parasztot, a kommandáns ur maga is ázogatni kezdett. De ugy estetájban egy véres katona kiabált bebocsáttatásért az északi kapun. Ő már nem az országot felől jelentkezett, hanem a bodroγκözi lápok szélén botorkált idáig. Aludtvértől volt fekete a katona arca s a strázsa nem röhögött többet. Azonnal föltuszkolták a kommandáns elé s a kapitány ur, ahogy az orra alá tolták a féligájult katonát, egyszerre józan lett. Ijesztően józan lett.

— Mi van veled, te gazember?

A lázas német valahogy elmotyogta még, hogy a kilencvenhat emberből csak ő egymaga... csak egymaga... — S aztán összeesett a kommandáns előtt.

Erre pattant csak Dolacsek kapitány! A sarokból fölkapta kardját s kalap nélkül szuszogott át Badinyi János jószágigazgatóhoz, a belső udvar kapitányához. Berontott s kitátotta fekete száját:

— Mein Herr, die Rebellen sind da!

Az ősz Badinyi fölemelte szeliden a fejét s hirtelen arra gondolt, hogy megbolondult ez az ijedt morva. Megértvén azonban a rettentő ujságot, époly szeliden mondta:

— A rebellisek sohase fognak fejedelmi urunk ellen vetemedni...

— De németek meg jezsuiták vannak a várban! — kiabált Dolacsek kapitány. — Azok a latrok pedig mind eretnekek s mocsos szájjal beszélnek a császár Őfelségéről!

— Hát akkor mirevalók a falak! — felelte nyugodtan Badinyi. — Hány emberünk van még? Négy-százharminc. Nos, föl kell fegyverezni a katolikusokat s a magyarhiten levők közül a nemeseket. S ha mégis ránkmerészkednének a parasztok, hát oda kell ágyuzni a kutyák közé!

— Ganz richtig! — lelkesedett a parancsnok. — Látja, ez okos beszéd, mein Herr. Az a bajuk maguknak mindössze, hogy nem tudnak kellő tisztelettel nyilatkozni az Őfelsége szentséges személyéről.

S szólván, eltávozott Dolacsek kapitány, hűséges fia az ő morva hazájának s halálraszánt alantas vitéze Lipót császár szentséges-egy személyének. Eltávozott, hogy az ágyuk mellé s a falakra parancsolja föl a gombkalapu vitézeket s hogy fegyvert adjon kezébe az összes katolikusoknak, az eretnekhiten valók közül ellenben csak a nemeseknek.

Hogy aztán a Bodrogek felől jött volna az este, újból a Badinyi szobájában volt Dolacsek kapitány, jelezvén, hogy fölkészült. Már nem vette annyira szívére a dolgot, sőt egyszer-kétszer üveget dugdos-

ván az orra alá, megvigasztalta magát, hogy csak részeges parasztok verhették agyon az embereit. Holnap mindenesetre két teljes századot indít meg Ujhelynek s kétszerannyi polgárt és parasztot fog föl akasztatni.

De a rendházból fölcsozogott közben három karimáskalapu jezsuita atya is. Ájtatosan, félénk arccal közeledtek Badinyi meg a parancsnok felé. A páterek magisztere megállt a küszöbön:

— Mit szól majd mindehhez a hatalmas császár? Minő haragra gerjed majd a mi legfőbb pátrónusunk! Pedig micsoda szive van! Legutóbb is három tehenet meg nyolc borjut juttatott sinylődő házunknak legmagasabb jóindulata. Mert hogy miránk mi következik majd, nem is kérdezzük. Az Isten tenyerében vagyunk mindnyájan... — s alázattal sütötte le szemét a magiszter, másik két társa pedig halk imát morzsolgatott mögötte.

— Csak nem kell megijedni, páterkám — veregette vállon Dolacsek kapitány.

— De az eretnekek kénköves tüzet fujnak ellenünk, kapitány ur...

— Csigavér, páterkám. Inkább menjenek vissza s imádkozzanak értünk, hogy jó kvártély várjon bennünket odafönn — és fölmutatott a mennyezetre. — No, csak semmi ijedtség, páterkák, a rebellisekért pedig majd felelek én magam! — és ezt már kedélyesen mondta Dolacsek kapitány.

A páterek sok hajlongások közt eltávoztak, Dolacsek kapitány azonban nem sokáig maradt kedélyes hangulatban, mert az öreg Badinyival a bástyákra néztek ki közben. A Bodroglak felől egyre sürűbben hullámozott elő a félsötét. Holdvilág volt ugyan, de vastag felhők feküdtek a mennybolton. Hallgatott az éjszaka, de annál beszédesebb lett a Bodrog. Mert a Bodrog fekete vizén egyszerre csak holt katonák kezdtek uszni lefelé, beszakított fejü, fölfordult szemü katonái Dolacsek kapitánynak, akik tegnap este és ma hajnalban fegyverek alatt zörögve keltek még utra Ujhely felé s Ujhely felől most a

Bodrog hozta őket vissza Patak felé. Usztak, egyre usztak a vizen s ha itt-ott kikandikált a hold s rá-tűzött megdagadt hasukra s viaszfönyü arcaikra, az öreg Badinyi János magában mormogva tünődözött a kísérteti látványon. Dolacsek kapitány meg előrehajolt a bástya fokáról s meredt szájjal bámult le a szédítő mélységbe... Husz méterrel usztak, egyre usztak alatta az ő katonái s elsuhanván a bástya alatt, kihült tetemeik délnek ringatóztak a fekete habokon. Nézte-nézte őket Dolacsek kapitány, egyszer aztán visszatántorodott, tenyerébe kapta fejét és hangosan kezdett jajgatni a vár tetőpontján, ahogy soha még nem jajgatott addig. Az öreg Badinyi meg, aki nem ilyen dolgokat ért meg zavaros ifjúságában, szünetlenül morgott maga elé s később neszelgetni kezdett a Királyhegy meg a Széldomb irányába. De csönd volt, rémitő csönd köröskörül. A külső vár sáncaiból fojtott jelszót hallatott néha az istrázsa, a város uccáiból felcsörrentek olykor a polgárok fegyveres örcsapatai s utána még ijesztőbb lett a hallgatás. Feketén gubbasztottak odalent a házak, csak a jezsuiták rendházában sápadozott két ablak s e két ablak felől örökösen egyhangu, altató mormolás szüremlett fel a magasságba. Közbe-közbe egyegy hadnagy bukkant fel a bástyatetőn s jelentést hozott a kapitánynak. Sehol semmi ujság. A katonák lábhozott puskával örökönek a külső sáncok tetején s a morva pattantusok készen állnak az ágyuk faránál. Badinyi meg Dolacsek pedig fülelgetve dőlt neki ezalatt a keleti bástya korlátfájának. Később olyan hirt hozott valaki, hogy Szalontay György, az átkozott végardói bíró a zendülők főcinkosa. Este felé Ardó alatt látták a bírót, jó lenne talán megrohanni. Dolacsek kapitány erre harminc katonát ugrasztott ki a közeli Ardóra, de a harminc ember közül egyetlenegy nem tért soha vissza élve, ellenben éjfél előtt mind a harminc hanyattfekve ereszkedett már lefelé a Bodrogon s viaszfönyü arcaikat a hold arcának fordították. És onnan alulról, ahogy himbálódzva ereszkedtek a Tisza felé, a néma katonák

sorban elvonultak mégegyszer a kapitányuk előtt s Dolacsek kapitány irtózáttal fordította el a fejét, mi alatt szeméből úgy szakadtak a könnyek, mint a záporoső:

— Ah, Herr Badini, 's ist eine schreckliche Nacht!

Az ősz Badinyi János azonban nem törődött a holtakkal, ahelyett összefont karokkal neszelgetett bele a kisértetjáró éjszakába. Éjfél körül lehetett már, mikor a bodrogi ingoványok közepéből, de végzetlen messziről, talán Vajdácska vagy Berecki alól, mélybánatu hang remegett át a nádasok fölött. Mintha bölömbika bögött volna el kilenc határ sötétjén át.

— A Nyuzó Mihály angyalai — susogott maga elé az ősz Badinyi János.

Aztán szünet állt be, még nagyobb lett a csönd, csak a holtak ringtak lefelé a Bodrogon, de már ritkuló sorokban. Aztán éles és furcsán elhuzott hujogás szaggatta meg az éjszakát, valahonnét a Megyer alól, olyan elnyújtott vonítással, mint amikor egyik farkas figyelmezteti a másikat.

— Az abauji mezitlábások — suttozta maga elé az ősz Badinyi János.

Aztán, de jóval később, a Széldomb irányából hallatszott valami éles kiáltás s mindjárt utána fény lobbant fel a Gomboskert hátában, de ki is lobant mindjárt. S utána még ijesztőbb lett a sötétség.

Az ősz Badinyi János erre már hátrafordult. Mögötte lélegzetfojtva szorongott Dolacsek kapitány, mert ilyen éjszakáról soha még nem hallott és nem olvasott csatáktól megrutított életében. S az ősz Badinyi János, belső udvari kapitány, halkán odaszólt most Dolacseknek:

— Siessen le, kapitány és járja körül szorgalmasan a sáncokat! Egy órán belül itt lesznek a gyujtogatók!

Ő maga tovább is ottmaradt a bástyán.

Ottmaradt, vaksötét fonta körül, csupán fehér haja volt az egyetlen derengő folt e vaksötétben. És a fehérhaju Badinyi János most, hogy magára maradt, nyugtalanodva rázta meg ősz üstökét s közbe-közbe

fürkészve hallgatódzott a tikkadt sötétségben. Így ment el vagy egy félóra. Akkor aztán váratlanul és megdöböntön, csak egyet durrant egy nagy ágyu a vár nyugati kőfaláról. Tűz lobbant fel az ágyu torkából, a dörgés megrázta a falakat s riasztó visszhanggal dördült meg tőle az egész vár, tüzes golyó zugott át az éjszakán, a gránát mély hörgéssel dobant le a Gomboskert legközepébe, ott aztán ki is aludt. Pillanatig ijesztő némaság lett rá a felelet, de csak egy pillanatig. Mert a második pillanatban már fenyegető kiáltás jött rá a Gombos nevű szőlőhegy oldalából. Elnyújtott és dühös fenyegetés az éjszakán keresztül:

— Ne lüjj német, mert meghalsz!

Az ősz Badinyi János tudta, hogy ezzel az ijesztéssel csak annak a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikájú, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang és rezesorru Majos Ferencnek latoremberei szoktak fenyegetőzni. És Badinyi János percet se mulasztva kezdett szaladni lefelé a bástyáról, de még nem ért le a belső udvarra se, mikor az északi kapu előtt hirtelen láng csapott fel s tűzbeborult valami kazal vagy magános csürtető. És az északi kapu előtt ugyanakkor mennyrengető ordítás rázta össze a sötétséget:

— Hozzá, csak hozzá!

Badinyi most már esze nélkül futott be a kapitányi házba s magára csatolván egy másfélöles fringiát, lórapapott s úgy kezdett vágatni az északi kapu irányának. Az uccákon a polgári őrcsapatok rohantak ugyancsak az északi kapu felé és nem voltak sötétek többé az uccák, mert kívül az északi kapun most már haragos láng zugott egy kazaltetőn s tűzbe kapott már két viskó is a hécei részen, tehát csakugyan megjöttek a gyujtogatók. A külső sáncon lihegve puskáztak már a katonák, mire odáigért Badinyi János.

— Csak serényen a kutyák közé, akik fejedelmi urunk vára ellen vetemedtek! — biztatta az öreg a polgárokat.

Aztán elsietett a katonák mögött s kemény szavakkal bátorította őket:

— Ne sajnáljátok a puskaport, legények! Gyilkoljátok a bitangokat!

A gombakalapu németek meg a laposorru cseh legények pedig dolgoztak kétségbeesve, biztatni se kellett őket. Mert tudták, hogy nekik se fognak irtalmazni azok az Istentől elrugaszzkodott bitangok, akik lent hemzsegték ezalatt a tűz kísérteti röpködésében, cikázva táncoló és kavargó tömegben, kifordított fekete gubákban s veszett kurjongatással vetették rá magukat a sáncre. Fölülről pedig kimért közökben és vad nyugalommal puskáztak lefelé polgárok és katonák s minden sortűzre jajgatás hallatszott alulról. De a gubákba bujt kanászok nem sokat törődtek a puskákkal, mert egyrészt átbugdácsolt már az árkokon s most a földhányások ellen kezdtek előregomolyogni. S a tűz ijesztő fényénél, a fölkerekedett szélben, félig izzóvörösben táncolva, félig a sötétben henteregve, gyászszerű báránysüvegekben, dühtől kitért szájaikkal olyanok voltak, mintha az ördög apostolai lettek volna. De a legijesztőbb alak mégis Szalontay György, a megugrott végárdói bíró volt e marcona alakok között. Szalontay György, aki ott rikácsolt ezalatt a felhőkig vöröslő kazal aljában, először két csupasz karját rázta meg a németekre s rettentőt káromkodván, dühében levágta fejről a rongyos süveget és míg haja röpködött a szélben, előkapta kurtanyelű fejszójét s még egy utolsó átkot küldvén a császári emberekre, megnyálazta a markát, kétmarokra fogta a fejszét s kettőt-hármat taszítván magán, nekilendült a kapunak:

— Baltára, gyerekek!

S a szélben lobogó sörényével és csikorgó fogakkal nekivetette magát a kapunak, hol ekkor már eszeveszetten dolgoztak a baltások. Minden csapásuk nyomán egyet reccsent és szilánkokban kezdett csatogni a kemény tölgykapu. A többiek meg egymás alá feszítvén vállait, egymást tologatták fölfelé a

földhányáson, de aki már fölért volna és gyilkos csapásra lendítette volna baltáját, szétvert koponyával fordult le a mélységbe. Mert odafönt halálraválva toporzékoltak a németek meg a vacogó polgárok s akit egyszer elértek kardjuk vagy buzogányuk, menten meghaltak egytől-egyig. Így fordult le a tetőről Ruzska Mihály, aki Szürnyegre való volt s a kanászok egy részét személyesen terelte össze a lazonyi erdőkből és hanyattvágódott a mélység felé az abarai születésű Tuba István is, éppen mikor egy hátráló német őt vágta fejen s tenyérynél lyuk támadván a Tuba István fején, azonnal vége lett. És vége lett számtalan másoknak is, sikerült letaszítani egynéhány lompost is fölülről, akiket odalent nyomban agyonverték a baltások. És ilyenkor még dühödtebb méreggel rontottak előre a baltások: a legtöbb buzogánycsapást ugysis fölfogta a guba... De a kaput egyre vadabbul döngették a Szalontay savanyuszájú legényei, legtöbb keserőséggel maga Szalontay és az ősz Badinyi János hiába futkosott keményen a földhányáson s hiába zugatott le löfejnagyságu köveket, meg tüzes rőzsét a kanászok nyakába, mert egy észrevétlen pillanatban a kanászok nyakába kapaszkodva csak fölbukkant a kapu fölött a röpködőhaju és fogát csikorgató Szalontay György s megforgatván cikázó baltáját, egy nagyot kurjantott:

— Utánam, gubások!

De amikor ezt kiáltotta volna és nekivetette volna magát az ősz Badinyi Jánosnak, aki szembeállt vele és megmarkolta fringiját, abban a pillanatban a hátába lőtt valaki Szalontay Györgynek, a csunyán káromkodó végardói birónak, de oly közelről lőtte háton, hogy Szalontay hátán meggyult a guba, ő maga pedig megingott és kettőt hentergett lefelé. Örömmordítás harsant végig a sáncon. De korán örvendeztek odafönt, mert Szalontay György meghempergetőzött ugyan az árok fenekén, más baja azonban nem esett s talpraszökvén Szalontay György, most már égő gubájában rohanta meg a kaput, a fogát meg úgy csikorgatta, hogy meghallották a föld-

hányáson meg a falak tetején is. És aközben olyan dühös volt, hogy mérgében a sajátmaga fejét csapkodta, egyszer aztán egy nagyot kiáltott:

— Meggyöttek már Petrahó felől is! Hozzá csak, hozzá, gubások! Verjük át a másvilágba ezeket a bélpoklosokat!

S elkiáltván magát, döngetni és aprítani kezdte a kaput, Petrahó irányából, a belső vár felől pedig egyre jobban közeledett ezalatt valami újabb zürzavar riadalma:

Hej, meghallotta ezt a riadalmat az ősz Badinyi János is! Meghallotta, nem tetszett neki sehogy se s rákiáltván a németekre, hogy haljanak meg inkább, de egy lépést sem szabad retirálni, lóraszökött s úgy vágatott végig a város nagyuccáján. És mialatt vágatott volna, a belső vár déli része felől újabb kurjongatás rázta meg az eget:

— Hozzá, csak hozzá! Ne féljeteK, mezitlábások!

A kordovánképü Buga Jakab sokat kódorgott erdei bujdosói, ugyszintén a savószemü és csüngőhaju Zöld Demeter féligcsupasz mezitlábasai rohanták meg ott a meredek falakat. Meglapulva, lábujjhegyen lopózkodott a belső vár tövébe e két vakmerő fickó s a láthatatlan sötétségen át hirtelen csak mászni kezdtek az egymás nyakán és vállain és csak a falak tetején kezdtek hozzá az ijesztésre szánt kurjongatáshoz. De talpon voltak a németek és a falak tetején várták őket és a falak tetején olyan öldöklés indult meg, hogy — az akkori krónikásokat lapozgatván — még ma is megretten az olvasó. Puskával meg alabárdal védekeztek a Lipót császár Patakon szorult katonái, fokossal meg bunkósbottal dolgoztak a Buga Jakab és a Zöld Demeter halálra keresett legényei és a sötétségben magyar a magyart vágta, német a németet vágta és taszigálta lefelé vagy ráncigálta magával a gyilkos mélységekbe. El lehet mondani, hogy itt valóban vér ömlött a falakon, ez a vér meggyült az árokban, onét aztán lecsurgott a Bodrogba s ezen az éjszakán véres lett a Bodrog vize... És mialatt ilyen soha nem hallott öldöklés folyt a déli falakon, az ősz

Badinyi János már a vár belső udvarán csattogott a lovával, de itt egyszerre megrettent. Mert ugyanakkor a farkasok üvöltéséhez hasonló elnyújtott vonítás zúgott fel nyugat felől is, a Gomboskert irányából. Olyan volt ez a vonítás, hogy még a kemény Badinyi János is megrettent miatta...

— Huj, huj-rá! Hujj!

Badinyi megrettent és keresztet hajigált magára:

— A Majos Ferenc üvöltő talpasai...

S most már lóhalálban rontott a nyugati kapu felé és az ősz Badinyi Jánosnak elállt a szive attól, amit ott látott! Mert a nyugati részen, az árkokon át, a külső sáncokon keresztül úgy ugráltak befelé a lator Majos Ferenc gézengúz talpasai, mint a pokolbeli ördögök. Majos Ferenc maga akkor csuszott le odakint a lováról s megpillantván a falon Badinyi Jánost, előkapta a kulacsát, fölmutatta a magasba és akkor olyat röhögven, mint egy ló, a röhögéstől rángva kiabált fölfelé a huszonzét esztendő óta bujdosott Majos Ferenc:

— Hát te is a németekkel, Badinyi János apám? No, akkor iszok egyet az egészségedre, mert ugyis megdögölsz a császároddal együtt!

S kortyintván egy hosszut, messzire hajította el az üres csutorát és akkor kieresztvén hangját, fölordított annyi dühvel és oly bánatosan, hogy könnyek potyogtak ki a szeméből:

— Csak most az egyszer még, fiam! Csak most szurjátok, öljétek, aprítsátok édes kis hazánk gyilkosait! Te pedig, Isten — és itt fölvetette arcát a sötét mennyboltnak —, ne segíts most nekünk se, azoknak a piszkosoknak se, csak nézz le a magaságbul és csóváljad fejedet a csodálkozás miatt, hogy mit fog most mivelní az a szegény Majos Ferenc! Hejj!

S hörgésbe fult a torka szegény, nagybanatu Majos Ferenc gyalogsági kapitánynak. És mert butykos-bort is öntött magába az imént, olyan bátorság szállta meg, hogy szájába kapta meztelen kardját és akkor a pusztá két kezével rohant neki a sáncnak, miközben háromölesekét lökött magán rettentő

talpaival. És átszökvén a sáncon, ott termett a földhányás tetején, a földhányásról meg az üvöltöző, véres szemmel és tátott szájjal ordító s fölfelé kapaszkodó talpasok hátán keresztül, a kétségbeesetten dulakodó németek szakadatlan puskázása és zürzavarától érthetetlen kiabálása közt, az északi kapu irányából idáig vereslő tüzek ijesztő fényében egyszerre csak fent volt a falon Majos Ferenc. Legelsőnek volt fent a tetőn s rettentő kardját ahogy megsuhogtatta a levegőben, a németek karikaradülledt szemgolyókkal kezdtek tágulni előle. Megsuhogtatta kardját Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorru gyalogsági kapitánya és ahogy megsuhogtatta, egy német meg egy morva szörnyethalt ettől az egyetlen csapástól s Majos Ferenc minden csapás után egy igen bánatosat kiáltott:

- A huszonhét nyomorult esztendőmért!
- A szegény hugom gyalázataért!
- Az apám kinhaláláért, akit parazon piritotatok meg! Hejj!

Vagy huszan rohantak rá az esze nélkül toporzékoló kapitányra s az ősz Badinyi János tántorodás nélkül tüzelte a németeket, maga is szaporán osztogatva a halálos csapásokat. De késő volt már minden. Hiába rohanták meg huszan a duhaj és megveszett Majos Ferencet, mert akkor már száznál több talpas táncolt és hujjogott a falakon. Huszan kapaszkodtak bele Majos Ferencbe, ám Majos Ferenc egyet kanyarított magán csak és tiz lompos német széles ivben kalimpált le róla lefelé az árokba, a többi tizet pedig a talpasok szaggatták széjjel. Az ősz Badinyi János ekkor saját maga állt Majos Ferenc elé, rettentőt sujtott a fejére, de Majos Ferenc egyet ugrott félre, aztán egyet suhintott rettentő kardjával és aközben csaknem elsírta magát mélységes bánatában:

— Sajnállak, Badinyi János apám, mert magyar embernek hittelek! — s aközben lerepült a feje az ősz Badinyi Jánosnak. — De disznó ember voltál,

Badinyi János, mert magyar voltál s mégis odaálltál a némethez! — s széles talpával egyet rugván az ősz Badinyi János hasán, a fejetlen törzs is utána gurult az elrepült fejnek.

Majos Ferenc mégegyszer és utoljára ráordított a talpasokra:

— Csak most még, fiaim! Csak most az egyszer szurjátok, öljétek, aprítsátok híres kis hazánk megnyomorítóit! — s itt már levetvén magát a falról, a kurjongató talpasok legelejen rávetette magát a retiráló németekre.

S rávetvén magát a retiráló katonákra, példátlan öldöklés kezdődött meg a vár nyugati részében. Hulltak a németek, hulltak a Majos Ferenc talpasai s nem volt kegyelem egyik oldalon se, de nem is kért kegyelmet senki. Itt már csak menekülni vagy meghalni lehetett. Nohát a császár katonái se adták könnyen az életüket, akiknek legközepe egy rengőhasu, pipacsormányzatu kapitány rikácsolt és osztogatta a rettentő ütések: maga Dolacsek kapitány. Fújt és könnyezett bús szegyenében, lépésről-lépésre tüzelgette kétségbeesett katonáit, neki magának öles fringia volt a jobbkezeben, kurta dákos a balkezeben: úgy vagdalkozott minden irányba. S rémült neki-busulásában hol itt, hol ott tört előre egynéhány lépést s mennykőcsapásai alatt hulltak, egyre hulltak a mindenre elszánt latrai Majos Ferenc huszonhét esztendő bújdosott szegény gyalogsági kapitánynak, aki rézszinben harsogó orrával legelől dulakodott és keserítgette a talpasokat. S most már érezte Dolacsek kapitány is, hogy mire jönne a virradat, emberei az utolsó lábíg halva fognak feküdni a keskeny uccákon meg a vár piacterén.

Hát meg is haltak, de sokkal hamarabb még!

Mert Zöld Demeternek meg Buga Jakabnak nem sikerült ugyan megvenni a falakat, pedig másfél óra óta tizenhétszer másztak be immár a petrahói bástyákon, ám az ellenkező részen hirtelen csak fölfeszítették a kaput a kanászok és Szalontay György maga tüztől lobogó gubában nyomult be elsőnek abba

az uccába, mely a kálvinisták gazdátlan kollégiuma előtt futott a belső-vár felé s véres baltája valahányszor egyet villant, jajveszékelve kezdtek menekülni a németek, miután a polgárok már előbb eldobták a fegyvert s házaikba futottak széjjel. És mikor az északi kapun dühös gubásaival betört volna Szalontay s hirtelen vad ordítás rázta meg a várost, Dolacsek kapitány kiáltozni kezdett, hogy most már csak hátrálni, a belső-várban elzárhatják magukat s majd nyerne velem legalább három napot. De alighogy ezt kiáltotta volna Dolacsek kapitány, a betört északi kapu felől újabb riadal rázta meg az itt-ott már kigyult várost és ugyanakkor számtalan patkónak csattogása hallatszott. Mert az északi kapun okkor rohant be lovasai élén Thuróczy Miklós lovaskapitány és átgázolván a Szalontay György kanászain, most már e kókadtbajszu huszárok kezdték apritani a jajveszékélő németeket. Aki elhányta volna a puskát s a térdeire hullva tartotta volna fel a kezét, annak a lovasok egyetlen csapással szelték kétfelé a koponyáját. Mert Thuróczy Miklós idejében kiadta a rettentő parancsot s most is, amint fekete lován és fekete süvegében hol itt, hol ott bukkant fel a rémült kavarodásban, csákányát magasra emelte s úgy kiáltozott a huszárok felé:

— Senkinek kegyelmet!

S előreszökvén lovával, a németek retiráltak, egyre retiráltak. És Dolacsek kapitány alatt is egyre retiráltak a németek, de nyugati irányból. Mind a két csapat a belső-kapu felé retirált és ha jókor érhetik el a hidat, néhány napig mégis tarthatják magukat odabent s azalatt a gyászos pataki pusztulásról csak hirt lehet küldeni valahogy Nigrelli kassai generálisnak, a szendrői kapitánynak, vagy az egrői németeknek. Jól tudta ezt nem csupán Dolacsek kapitány, hanem Thuróczy Miklós is, tehát néhány száz lovasával váratlanul átcsapott az egyik melléksikátornak, hogy hátába kerülhessen a kétfelől is hátráló németeknek. Ugyanakkor pedig a vár három bástyatornya felé próbált figyelgetni Thuróczy Miklós és

pedig növekvő aggodalommal. Mert a tornyokra rég ki kellett volna már tüzni a Thököli zászlóit Nyuzó Mihálynak s a sárral bekent-képü angyalainak...

Es mialatt Thuróczy Miklós megeresztett kantárszárral rohant vágatást a melléksikátoron át s a nyomában néhány marcona lovas csattogott, hogy hátbaüthesse a németeket, azalatt Nyuzó Mihály angyalai is megtették a magukét s ezáltal teljessé lőn Patak veszedelme.

Nyuzó Mihály valami hetven-nyolcvan bitang-hajduval tudvalevően három nap óta kuporgott már a Bodrognak nádasában s kákatövön guggolva szimatoltgattak Patak felé, mikor gyulnak ki Ardó felől vagy Petrahó felől a jeladó tüzek? Es amikor Szalontay Gyuriék fölgyújtották volna az első boglyát, Luka alól halk nessel megindultak az »angyalok« is. Mire a kispataki partra értek volna, odaát zengett már a város, Zöld Demeter és Buga Jakab eszeveszetten próbálgatta újabb és újabb rohamait, Szalontay György akkor még nem tört be a kapun, de a guba égett már a hátán, Majos Ferenc pedig oly szivrehatóan üvöltözött a Gomboskert felől, hogy idáig-rengett iszonyatos toroka. S mikor azután Nyuzó Mihály a kispataki partig sompolygott volna az angyalaival, akiknek rettenetes bunkó volt minden fegyverzete, Nyuzó Mihály hadnagy ur meg az angyalok egyszerűen nekiereszkedtek a Bodrognak s a fülig-érő vízben átlábolván a folyót, a tulsó parton, a vár legmeredekebb oldalán lerázták magukról a vízcsöppeket, mint a liba, akkor sárral kenték be a pofájukat s azután a fülsendítő csöndben mászni kezdtek fölfelé a falakon. S Nyuzó Mihálynak oly szerencséje akadt ezuttal, mint még egyszer se sanyaru bujdoklástól megnyomorított életében. Mert az általános öldöklés közt a vár e legmagasabb pontjáról kereket oldott minden német és csak így történhetett, hogy Nyuzó Mihály a nagy csöndben minden nesz nélkül föllopódzott a bástyákra. Volt pedig ez ugy félhárom tájban éjfél után. Akkor volt ez, amidőn Thuróczy Miklós huszárjaival odatoppant már a belső kapu szabad

hidjára s hátbafoghatta a Szalontay elől menekülő németeket, meg a Dolacsek hátráló legényeit. És akkor történt, hogy a vár három tornya fölött váratlanul csak tüzek gyultak ki, a tüzek fölött fölcsattantak a Thököli Imre Máriás-lobogói s ugyanakkor hármás ordítás zengett föl a tornyok körül s rázta meg a kétségbeesésbe merevült várost. Fölülről jött ez az ordítás, mintha a mennybolt harsogott volna föl háromszor egymásután:

- Vivát Thököli király!
- Vivát a magyarok szabadsága!
- Vivát Esze Tamás!

Ez a harmadik ordítás volt a legijesztőbb. Olyan ijesztő volt, hogy fölemelték rá fejüket a szerteszét haldokló kurucok s megpillantván a tornyok alján ugrándozó Nyuzó Mihályt és angyalait, mint megannyi fekete sátánt, nyugodtan hajtották vissza haldokló fejüket: — vivát E...sze Ta...! És meghaltak. És meghaltak a németek is. Meghalt Dolacsek kapitány is. Dolacsek kapitány keserű hátrálása alatt e háromszori ordításra kapta vissza legelőször rut gondoktól megzavart fejét és csak ekkor vette észre, hogy a belső vár kapuja felől kieresztett kantárral zugnak feléje a zendülők lovasai s a lovasok előtt a vértől maszatos dolmányu és pernyétől szennyes arcu Thuróczy Miklós. És hátrakapván a fejét Dolacsek kapitány, tudta mindjárt, hogy eljött halálának pillanata, megfordult tehát néhány puskásával, kétmarokra ragadta öles fringiját s vérbefuló szemmel vetette rá magát Thuróczy Miklóstra. És ott helyben meghalt volna Thuróczy Miklós urfi, mert az első pillanatban nem látta meg a feléje rugtató dühödt morvát és hajnalra keserves könnyekkel siratgatta volna őt az édesanyja, meg Horváth Annus kisasszony, ha az utolsó pillanatban hozzá nem ugrik az öreg Orgoványi András és baltájával fel nem fogja a Dolacsek kapitány fringiját. Megfordult erre Thuróczy Miklós urfi is, kavart egyet maga fölött a csákányával, a csákány átrengett a levegőben és ahogy lecsapott, Dolacsek kapitány még

egy utolsót kiáltott és oldalt kalimpálván, szörnyet halt, piros vére pedig csöpögni kezdett a Thuróczy Miklós csákánya hegyéről.

Ekkor már közel volt a virradat. Mire pedig kialudt arcával jelentkezett volna a Bodroghöz távoli karimáján, Thuróczy Miklós bent ült már a vár vöröstermében s élő német egy sem akadt az egész Patakon, mert aki mély kinok közt haldoklott volna még valahol, fejszével meg csákánnyal ütötték agyon, miután előbb megrugdosták vagy szembeköpdösték a szerencsétlent.

Jött tehát a virradat s Thuróczy Miklós bent ült az ifju Rákóczi herceg vörös tanácstermében. De most nem tanácskoztak, most csak Thuróczy Miklós osztogatta sebtiben kemény parancsait. Fáklyák vörös fénye lobogott a boltíves teremben, a vértől maszatos dolmányu és pernyétől beszennyezett arcu Thuróczy Miklós széles karosszékebe ereszkedett és mialatt alulról egyre nyugtalanabb zugással csapott fölfelé a lárma és a rikoltozás, sőt itt-ott éles sipszó kezdett sikoltozni s helyenként vad és lázadó erővel nyögött fel két-három duda is, — a lázadók vezetői félkörbe sorakoztak. A félkör előtt öszbefordult hajával, kopott palástban és lebocsátott fejjel várakozott Kabay Márton tiszteletes ur, a hét hajduváros bujdosó prédikátora, akinél keserűbb szilajsággal ember soha még nem lázított a német ellen.

— Nos, tiszteletes uram — fordult hozzá Thuróczy —, hogy kezdődik a kiáltvány?

Kabay Márton tiszteletes ur letette süvegét, amire Thuróczy is fölállt, a vezérek viszont sötét homlokukkal néztek maguk elé. És olvasni kezdett a tiszteletes ur:

»Gratiosissimi nostri domini regni Hungariae principis Emerici Thököli colonellus Thomas Esze de Tarpa una cum caetero equestri et pedestri militari ordine...«

— Helyes, helyes — bölíngatott Thuróczy és a többiek is bölíngattak. — A pátenst most hirdessék ki magyar nyelven a várpiacon, a nyargaló-csapa-

tok pedig késedelem nélkül ugorjanak lóra s még a mai napon hirdessék ki szerte a kiáltványt. Neked, Buga Jakab testvér, Szendrő felé kell száguldanod a hegyeken át! Te, Zöld Demeter testvér, meg se állsz a kassai országutig! Szalontay György hadnagy uram a Hajduságot lázítja fel s Rakamaz alatt magához szedheti a Tyukodi pajtás embereit is! Nyuzó Mihály hadnagy uram pedig iziben Szerencs felé vágat s a szerencsi házból nagy tisztelettel s hétszer a földre borulva Patakra fogja hozni szentséges fejedelmi urunkat, herceg Rákóczi Ferenc ömagyságát! Megértette?

Nyuzó Mihály, régi sebektől rut arcu hadnagy keményen tisztelgett:

— Megértettem, kapitány uram!

A többiek is tisztelegtek s fegyverek súlyától csörögve megindultak kifelé. A teremben csak a ragyától kivert s italoktól gőzölgő Majos Ferenc maradt vissza, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezesorru gyalogsági kapitánya. Kint erősen hajnalodott s a város felől egyre vadabbul hömpölygött a lárma és a rikoltozás. De minden lármát tulharsogott Kabay tiszteletes ur, amint mennydörögve olvasta fel a kiáltványt, valahol a vár piacterén. Magából-kikelt hangja itt-ott bedübörgött a vörösteremig:

»...Az élő egy Isten szerelmére kérünk és intünk titeket, hogy aki szegény hazáját és nemesi szabadságát igazán kedveli s a német láncoktól szabadulni óhajt, tüstént fegyvert ragadjatok és Patak várába siessetek!... Akik tüstént nem jösztek, nyársban fogunk vonni titeket és tűzben forgatunk meg!... Mulhatatlan gyertek azért, ti híres magyarok, hitünk, hazánk s régi privilégiumaink oltalmára...«

— Nos, Miklós öcsém — vetette föl széles homlokát Majos Ferenc —, hát engemet mivégből fogtál vissza? Talán másodszor is izent valamit Tamás? Mikor indul?

Thuróczy Miklós sötéten legyintett rá:

— Talán sohase...

Majos Ferenc huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezessorru gyalogsági kapitány olyat hőkölt erre, mintha mellbevágták volna, a szeme meg karikára tágult. Thuróczy Miklós pedig szótlánul intett az ajtó felé, az ajtóban ott bánkódott a vén Orgoványi András, aki is fölfogván az intés értelmét, eltűnt az ajtón, de két pillanattal rá visszatért, maga előtt noszogatván befelé a félig nyitott-szemű, félig dagadtszemű Pikó Demeter testvért...

— Nos, Demeter testvér, hát hogy is történt? — kérdezte Thuróczy.

Mire Pikó Demeter testvér előadta másodszer is, hogy Barkaszó falujában megfogták a németek Esze Tamás ezredest. Vagy ötvenen rohantak rá, éppen amikor indulni akart volna Esze Tamás a Hegyalja felé. Véletlenül kevesedmagával volt az ezredes, hát leteperték. Ötvenen rohantak rá, tizet abból az öklével vert agyon Esze Tamás, ötöt magát is, mármint Demeter testvért, úgy csapta vakszemen valamelyik ebadta, de sikerült kereket oldania, mert az ezredes odakiáltotta neki, hogy vigyél hirt kutya-sorsomról, Demeter fiam! Hát ő be is rohant először Tarpára s ott elordította magát, hogy siessetek a Tamás bácsi szabadítására! Azután idáig kutya-golt keservesen, de elkésett. Pedig meghagyta neki Esze Gábor hadnagy ur, mármint az édes unoka-öccse Tamás ezredesnek, hogy vágtaessen mindjárt Thuróczy kapitány urhoz, mármint a tekintetes urfihoz, hogy fogja vissza az embereket, amig ujjabb jeladás nem érkezik Bereg vármegye felől... — Hát most karóba fogják vonni halandó testrészeimet, tekintetes urfi — fejezte be Pikó Demeter testvér.

Rezessorru Majos Ferenc gyalogsági kapitány még mindig úgy állt, meredt szájjal, mintha elállt volna a szava, Thuróczy Miklós pedig fölnevetett:

— Hát ez a Tamás bácsi legujabb izenete, Majos bátyám! Későn jött. De ha nem jön későn, én akkor is megindultam volna. Barkaszó felé százötven Thököli-huszárt küldtem még az este, majd

csak előhozzák Tamás bácsit. Vivát Esze Tamás! — s erőltetett kedvvel csapott rá a góliát Majos Ferenc vállára: — Legföljebb meghalunk, de úgyis meg kell halni egyszer...

Majos Ferenc egyszerre föltalálta magát és most már ő csapott a Thuróczy vállára:

— Vivát Esze Tamás! — s nyakába esett a fiatal kapitánynak. — Csókolom az eszedet, Miklós öcsém, ezt jól megcsináltad! Büszke vagyok rád, meghalni pedig gyerekjáték ugyan, de mégse olyan könnyű. Lásd, én huszonhét esztendő óta bujkáltam és siratgattam nyomorult állapotomat...

Thuróczy ráparancsolt Pikó Demeter testvérré, hogy lakat legyen a száján s elbocsátotta. A vár piactere felől pedig egyre szilajabb erővel zugott ezalatt a rikoltozás, egy sereg duda nyekegett már odalent s száz meg ezer láb rengett és dobogott a csimpolyák rekedt ütemeire. A teremben most már csak ketten maradtak.

— Mi az ujság odalent? — kérdezte Thuróczy.

— Semmi, szerelmes öcsém. Kiadtam a parancsot, hogy azokat a városi bitangokat, akik ellenünk vetemedtek, megsarcolhatják, hordóikat kiüríthetik, boraikat megihatják...

— Rászolgáltak, — bólintott Thuróczy.

— ... de senkinek életét ne bántásák. Aki pedig fejedelmi vagyonhoz nyulna, menten karóba tolatom. De mért nem iszol, édes-egy öcsém? — s tele butykost rántott ki a kurta ködmönkéje belsejéből. — Vivát ez a mi romlott, híres kis Magyarországnk!

A Bodrogek távol peremén talán ugyane pillanatban tolt a föl a nap. Álmos szemmel, vörös arccal nézett körül először, néhány szünetig úgy maradt aragadva a láthatár aljára, akkor egyet pattant s megindult égi körútján. És ahogy másodszor is körülnézett volna vörös szemhéjával, két viaszarcu jezsuita papot látott meg a belső vár sáncában, akiket éppen akkor taszigáltak fegyverrel és köpdöstek szembe a félig-részeg kálvinisták. Mert

amikor egetrázó üvöltözések közt betörtek volna az eretnekek, a három halálravált atya a sáncárok bokraiban rejtőzött el s szapora imák közt könyörögtek segítség után. Segítség helyett azonban az eretnekek jöttek utánuk, tüvé tettek minden zugot s mikor az első dühös kálvinista a bokrok közt kitapogatta valamelyik páter lábát, ujjongva kiáltott fel:

— Itt vannak, imé, az ebadta papjai!

S az első jezsuitát kiráncigálván a talpánál fogva, ott helyben leütötte. A másik kettő erre rimánkodni kezdett, de a kurucok szembeköpdösték őket, úgy röhögtek:

— No, ti nyuzóvonó ebadta pápisták, most meg fogtok döglenni!

S a részeg lázadók a piactér felé kezdték lökdösni maguk előtt a két papot, hogy rettentő kínok közt keresztrefeszítsék őket. S meg is haltak volna a jezsuiták, ha véletlenül szembe nem jön velük Kabay tiszteletes ur. A fölzendült kálvinisták prédikátora fölötte fölgerjedt az indulattól:

— Hát nem hallottátok, istentelen emberek, hogy a mások hitét mi nem bántjuk! Rossz kálvinisták vagytok, takarodjatok! — s a hálálkodó jezsuita atyákat visszavezetvén a rendházba, öröket állíttatott a kapujok elé. A két megmenekült páter pedig szörnyü félelmeket állt ki odabent, mialatt köröskörül a téren, a templom és a rendház előtt fergetegben tombolt a hajduk és a kanászok tánca.

Soha még annyi vadsággal nem járták!

Mert amikor betörtek volna a várba, először a hordókat verték fel. És amikor Czigánd felől fölbujt volna a nap s a sokat kódorgott szegénylegények meg a bitangtalpasok bortól gőzösen, tántorogva kezdtek volna visszabotorkálni a piactérre, a piactér egyik sarkában, kőrakásra mászva fel, hirtelen csak szájához illesztette a sipot Fecske cigány meg Daruláb nevü dádétársa, valahonnét közējük botlott három darab idegen roma is, talán Rudabányácskáról s az öt szál harci művész, győzelmi jel gyanánt, tyuktaluval tüzdelté tele tömött sörtehaját.

És Fecske cigány körülpillantván a téren, elkiáltotta magát:

— Győzstünk, urák, válogátott legények!

És akkor szájába illesztvén a pikula sipját, rá-sikitott arra a viharos és keserítő hajdutánkra, amely-hez fogható ütemeket elképzelni nem lehet másat:

*Telekes bocskor — gyöngyös kapca,
Járd meg, tubám, járd meg!
Vörös nadrág — sárga csizma,
Járd meg, tubám, járd meg!*

És ahogy fölrikoltottak a sipok, a féligázott hajduk mindenfelől szakadni kezdtek a piactérnek s néhány pillanat múlva már valami százan dobogtak és rengtek, mintha sarkaikat akarták volna széttiporni a kövezeten. Először egyhelyben topogtak körül és rugdosták a földet s tenyereikkel csattantván egy nagyot a lábukszárán, ledobbantak a földre, ugyanakkor éles kurjantással a levegőbe hányták fel magukat, összebokáztak a levegőben, megint ledobbantak s kardjaikkal a földet paskolták, hogy szikráztak alattuk a kövek. Az öt vályogvető pedig ijesztően sikított tovább:

*Majd elmenyünk a kocsmára —
De éngem is várj meg!
Megjárom én a kopogót:
Tubám, te is járd meg!*

Félcsipőre rakott kézzel rugdosták a földet a hajduk s csattintottak a tenyerükkel vagy egymás kardjára csörrentettek, ami ijesztő kíséretet adott a vad melódiának. Minden tenyércsattintásra egyszerre azt kiáltották: hopp! és minden kardcsörrenésre egyszerre azt kiáltották: hujj! Aztán ledobták a kardokat s a kardok fölött cifráztak szemvakító gyorsasággal s az ütemek végén egyszerre dobbantak le a talpaikkal, hogy rengett és dobogott bele az egész vár. De mindig többen és többen dobogtak és amire jött volna a nap,

már vagy négyszáz hajdu rengett és hujjogott s a város felől egyre özönlöttek befelé a nagyerdei kanászok is. Kifordított, szőrös gubákban, toronymsüvegekben özönlöttek befelé: ki nehéz csizmában, ki könnyü bocskorban s a fejszédítő kavargásban ők is dobogni kezdtek s mázsás gubáik és sulyos lábaik alatt most már szakadatlanul remegett az egész vár. És a piactér tulsó felében nyekegni kezdtek ezalatt a csimpolyák is s a dünnnyögő és egyhangu, örökösen dobogó és tébolyult dudaszóra vastalpaikkal a földet döngették, a torkukkal meg rekedten orditoztak hozzá a gubások, mialatt fényes baltáik fölcikáztak a reggeli napban:

*Megismerni a kanászt
Ékes járásáru,
Táncra-termett lábáru,
Tarisznyaszijáru.*

*Itthon van-é a kanász,
Vagy a felesége?
Nem kell nekem a kanász,
Csak a felesége!*

Dünnnyögtek a dudák, a tér tulsó oldaláról pedig fület hasogatva sikoltoztak a töröksipok. S hajduk és gubások most már félelmes tülekedésben járták a kanásztáncot. A mezitlábások lábuk szárai közt forgatták a furkóst s tenyerükkal nagyokat csaptak csupasz bokáikra, a hajduk elshintották maguk alatt a kardot, átugráltak fölötte, körül-körül topogtak, csipőnkapták magukat, éles kurjantással földobbantak a magasba s lehuppantak a földre, a féllábuk hegyére görnyedtek le, másik lábukat jobbra vagy balra vágják ki, egymásba vagdosták a kardjaik lapját, szikra csapott fel a kardokból s először azt kiáltották: hopp! másodszor azt kiáltották: hujj! és akkor telitorokkal, vörösredagadt arccal és izzadt üstökkel orditoztak hajduk és kanászok:

*A berekben a kanász
Menyecskével játszik,
Ugy forgatja a baltát,
Csak a nyele látszik.*

S a kanászok máris forgatni kezdték a szekercéket. Csimpolyanyögésbe és sipok sikoltozásába most már beleriogott egy-egy kondástülök is, a kanászok pedig rázták magukon a gubát s hátul kondoros, kétfelől gombokra kötött üstökeikről szakadni kezdett a verejték meg a zsir. Verejték meg borgőz volt minden kanász, de a verejtéken és borgőzön át egyre fenyegetőbben villogtak fokosok, szekercék és kardok s a kanászok most már ujjaik körül forgatták baltáik nyelét, de úgy, hogy a nyelük se látszott és akkor a levegőn át egymásnak kezdték hajigálni a baltákat. Egyszerre száz meg száz irányból peregtek és kalimpáltak a balták, éleik megvillantak a napban, de minden kanász két ujjal kapta el a kalimpáló nyelet s ugyanakkor nagyot kiáltottak: hopp! és lehuppanván a földre, a ledobott balta fölött kezdtek cifrázni s ugyanakkor a hajduk is egymáshoz csapdosták kardjaikat és nagyokat kiáltoztak: hujj!, mialatt egyszerre csörrentettek sarkantuikkal. S a csörömpölésen, csatogáson, rikoltozáson, balták röpködésén, hujjogatóson és dobogáson át örvénylő kavargásban toporzékolt már az egész piactér, vagy másfélezer kanász és hajdu sarka verdesett szikrát a köveken, itt-ott cigánykereket kezdett hányni egy-két mezitlábás, amikor ujjakkal erővel jajgattak fel a dudák, visítottak a sipok, riogott a tülök s a kanászok nyakán kidagadtak az erek, úgy fújták táncukhoz az éneket:

*Buzába megy a disznó
Kilenc malacával,
Erigy utána, bojtár,
Fényes balaskáddal!*

S közbe forgatták és hajigálták át egymásnak a fényes balaskákat. És ha két balaska véletlenül egy-

másnak repült, összezsattant és levágódott s fejbe-kölintott egy-két embert, ki törődött ma egy-két lyukas koponyával? Nagyokat kurjantottak:

*Hutá, hutá, le-le, le!
Csak a füle látszik...*

Amikor azt kurjantották, hogy: *hutá, hutá*, egymáshoz vagdosták a szekercéket, a hajduk pedig a levegőben bokázták, összezsapdosták a kardjaikat:

*A berekben a kanász
Menyecskével játszik.*

Nem volt itt megállás virradat óta. Süvegek és balták kalimpáltak a magasban, rikoltozott a sip s nyögött és jajgatott a csimpolya, kurjongatás kavargott a levegőben, a mezitlábások rácsapdostak a csupasz bokájukra, aztán fütyköseiken ugráltak keresztül, a hajduk a kardjaik fölött bokáztak össze, aztán nagy csörömpölés közt hujjantottak még nagyobb, a gubások csipőre rakott tenyerekkel huppantak le a földre vagy csattantották össze a tenyereiket s dülledt szemmel, remegő nyakszirtekkal, lobogó és szétgubancolt üstőkeikkel s huppogó lábaikkal rengtek és rugdostak ezalatt. A kanászok egymás felé hajigálva villogó szekercéiket, szájukba dugták két ujjukat és olyanokat füttyentettek, hogy fölvisitottak tőle a vár tornyai...

*Tüzzre teszem a kanászt,
Melegszen is nála,
Ha megunom magamat,
Pipát gyujtok nála...*

...Thuróczy Miklós ott állt a vár toronybástyáján, összefont karral, mint néhány órával előbb ugyanott és ugyanugy az ősz Badinyi János. A toronybástyáról széttéknített és látta a fergetegben tomboló tömeget. Aztán látta a temetetlenül hagyott németeket: ott csü-

esült köztük szegény Nagylábu Dávid pékmester is, a két arcára ráborulva. Aztán látta, hogy az egész városban egyetlen élő lélek nem mer kibujni az uccára. Aztán Tokaj felé fordult s rettentő fekete füstoszlopot látott Tokaj felől, hogy elfedte a napot meg az égbolt felét. S Thuróczy furcsán mosolyogva fordult Majos Ferenc kapitány felé:

— Tokaji Ferkó alaposan dolgozott.

Majos Ferenc kapitány nem szólt rá semmit. Helyette a vén Orgoványi András lépett Thuróczy elé:

— Urfi, megigértém, hogy ma hazaviszem egy órára...

— Tudom, András bácsi — és fölnevetett a fontoskodó öregén. — Azalatt majd Majos bátyánk marad vissza helyettem s ha netán megjönne Tokaji Ferkó, utánam küldi Ujhelybe. A Szentiványi-házban leszek.

— Tudom, — bólintott rá komoran Majos Ferenc, sokat bujdosott latroknak szegény rezesorru gyalogsági kapitánya és a tolcsvai országut felé szimatolt. Mert a tolcsvai országut felől kellett megérkeznie II. Rákóczi Ferenc szentséges fejedelmi személyének. Thuróczy Miklós is arrafelé figyelt szótlánul, majdnem szomorúan. A tolcsvai utról messzi porfelhő látszott, de mindig távolodva. Abban a porfelhőben repült huszonöt elszánt lovasával Nyuzó Mihály, hogy mélységes tisztelettel s magát hétszer a földre vetvén, magával hozza Rákóczi Ferencet. Mert ez ijesztő parancsa volt a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamásnak.

